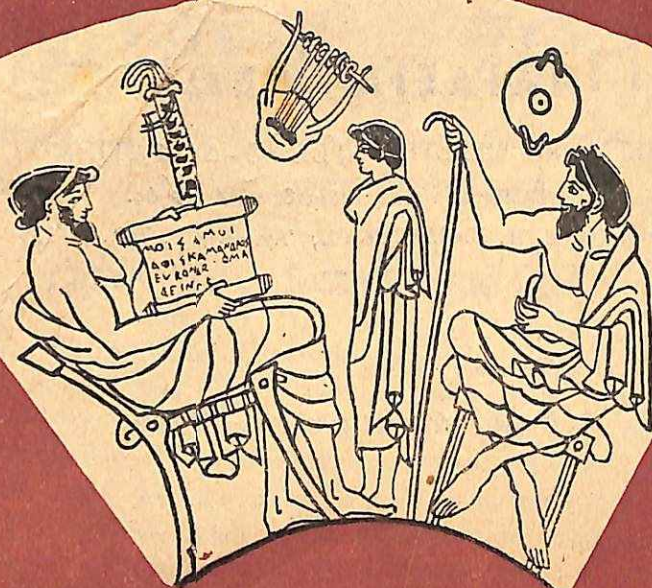

ΠΑΙΔΕΙΑ

ζή
ζωή

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1955

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

Πρὸς τὸν Ἑνὰτο τόμο μὲς	Ἡ Διεύθυνση
Φιλοσοφικὴ ἀποψη τῆς Ἰστορίας τῆς Φιλοσοφίας	Ε. Π. Παπανούτσος
Ἡ αἰσθητικὴ ἀγωγή.....	Etienne Souriau
Ἡ παιδαγωγικὴ ἀξία τῶν ἐπισκέψεων τῶν μαθητῶν στὰ Μουσεῖα.....	Κ. Λαζαρίδης
Οὐνέσκο—Προβλήματα προετοιμασίας τοῦ παιδιοῦ. Τὸ Τρεν-τζενχουάρο ἀρχίζει νὰ ζῇ	Μ. Παπαδάκη-Χουρδάκη
Τὸ φαινόμενο τῆς δυσλεξίας.....	Ν. Κ. Χαβράτη
Μιά ἀπαράδεκτη παρέμβαση	Ἡ Διεύθυνση
Δημήτριος Βικέλας—Ὁ Ἰωάννης Συκουτρῆς καὶ ἡ Κύπρος.....	Θεόδωρος Εὐδης
Οἱ Ἐκπαιδευτικοὶ καὶ τὰ Μουσεῖα	Στ. Στυλιανοπούλου
Οἱ Μέσες Ἐπαγγελματικὲς Σχολές.....	Μ. Τσούρης
Βιβλιοκρισία	Ε. Π. Παπανούτσος

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΩΛΗΣΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΛΗΘΕΙΟΝ Ι. Ν. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΑΘΗΝΑΙ, Στὰ Ἀρσάκειον

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ - ΕΡΕΥΝΑΣ - ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ

Ἐκδίδεται τὴν 1ῃ ἐβδομάδα κάθε μηνός.

Διευθυντής: Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ, Ἀρτοτίνης 6. Τηλ. 71-135

Ἀλληλογραφία καὶ ἐμβάσματα :

Ε. Π. Παπανοῦτσον, Ἀρτοτίνης 6 — Ἀθήνας

Ἑτησία συνδρομή :

Διὰ τὸ ἔτος 1955 δραχ. 75.

Τόμοι προηγουμένων ἐτῶν :

1947	ἄδελτος	δραχ.	75	πανόδελτος	δραχ.	95
1948	»	»	75	»	»	95
1949	»	»	75	»	»	95
1950	»	»	75	»	»	95
1951	»	»	75	»	»	95
1952	»	»	75	»	»	95
1953	»	»	75	»	»	95
1954	»	»	60			

Τιμὴ τοῦ παρόντος τεύχους

Ἰανουαρίου 1955 δραχ. 6

Διευθύνσεις σύμφωνα με τὸ ἄρθρον 6 § 1 τοῦ Α.Ν. 1092/1938:
Διευθυντής καὶ ἐκδότης τῆς «Παιδείας»: Ε. Π. Παπανοῦτσος, Κατοικία: Ἀρτοτίνης 6.
Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Π. Σαββίδης, Κατοικία: Β. Τζαφέρη 2.

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

Μηνιαῖο Περιοδικὸ Μελέτης—Ἑρευνας—Διαφωτισμοῦ

ΕΤΟΣ Δ' — ΑΘΗΝΑΙ, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1955 — ΤΕΥΧΟΣ 34

Πρὸς τὸν Ἑνάτο τόμο μας

Μὲ τὸ τεῦχος τοῦτο κλείνει τὸ περιοδικὸ μας ὀκτὼ τόμους καὶ μπαίνει στὸ ἑνάτο ἔτος τῆς ζωῆς του. Σημειώνουμε τὸ γεγονός, γιατί δὲν εἶναι καθόλου ἀπὸ τὰ συνηθισμένα. Περιοδικὰ ἀφιερωμένα ἀποκλειστικά καὶ μόνο στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ διευκρίνιση τῶν ὀργανωτικῶν, τῶν ψυχολογικῶν καὶ τῶν διδακτικῶν προβλημάτων τῆς παιδείας· περιοδικὰ χωρὶς συνδικαλιστικούς σκοποὺς καὶ ἐξάρτηση ἀπὸ ἐπαγγελματικές ὀργανώσεις, ἐπομένως καὶ χωρὶς εἰδικὴν οἰκονομικὴν ἐνίσχυση—δὲν ὑπῆρξαν ποτὲ σ' αὐτὴ τὴ χώρα μακρόζωα. Οἱ μῆνες τῆς ζωῆς των ἀριθμοῦνται συνήθως στὰ δάκτυλα τῶν δυὸ χειρῶν. Ἡ «Παίδεια» ὅμως, μετὴν πρώτη καὶ μετὴν ὑστερώτερη μορφὴ της, θέτει σήμερα σὲ κυκλοφορίαν τὸ 97ο μηνιαῖο τεῦχος της καὶ βλέπει τοὺς τόμους της νὰ διαδέχονται ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, μετὰ σύνολο χιλιάδες σελίδων.

Ἡ ἐπιτυχία της (γιατὶ ὅσο μετριοπαθῆ γλώσσα κι' ἂν μεταχειριστοῦμε, πάλι γιὰ ἐπιτυχία θὰ ὑποχρεωθοῦμε νὰ μιλήσουμε) ὀφείλεται βέβαια στὸν ἐπιστημονικὸ ὀπλισμὸ καὶ στὴν ἀκρα εὐσυνειδησία τῶν τακτικῶν καὶ ἐκτάκτων συνεργατῶν της, κυρίως ὅμως πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ στὸ πνεῦμα ποὺ ἐμψυχώνει τίς σελίδες της. Ἀπὸ τὸ κύριο ἄρθρο ἕως τὰ βιβλιοκριτικά της σημειώματα μιὰ εἶναι τῶν συντακτῶν της ἡ ἐπιδίωξη καὶ φιλοδοξία : νὰ ἀντικρίσουν ζωντανὰ τὰ θέματα τῆς παιδείας μας, δηλαδὴ νὰ τὰ ἐξετάσουν μετὰ ρεαλισμὸ, μετὰ ἀντικειμενικότητα καὶ μετὰ πνεῦμα προοδευτικόν. Κεντρικὸς σκοπὸς ἓνας : νὰ ὑψωθεῖ τὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο τοῦ λαοῦ μας μετὰ τὴν προσπάθεια νὰ ἀποκτήσῃ ἡ ἐλληνικὴ ἐκπαίδευση συνείδηση τῶν προβλημάτων, τῶν εὐθυνῶν, τοῦ προορισμοῦ της.

Φυσικὰ δὲν μεγαλαυχοῦμε οὔτε πιστεύομε ὅτι ἀνακαλύψαμε τὴν Ἀμερικὴ.... Γνωρίζομε ὅτι δὲν εἴμαστε οἱ πρῶτοι ἢ οἱ μόνοι ποὺ ἐπιθυμοῦμε νὰ ἀνακαινίσουμε τὸ ἐκπαιδευτικὸ μας καθεστῶς, νὰ τὸ προσαρμόσουμε στὶς βιοτικές ἀνάγκες τῆς χώρας μας καὶ νὰ τὸ φωτίσουμε μετὰ τὸ φῶς τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς γνήσιας ὑψηλοφροσύνης. Πρὶν ἀπὸ μᾶς ἀγωνίσθηκαν πολλοὶ γιὰ τίς ἴδιες ιδέες καὶ παράλληλα πρὸς τὴ δική μας προσπάθεια καὶ ἄλλοι ἀσφαλῶς θὰ μοχθοῦν πρὸς τὴν ἴδια

ΚΟΣΜΗΤΕΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΔΩΡΕΑ

ΗΜΕΡΟΜ.

ΑΡΙΘ.

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ, 1955.—1

τεολογική ἐρμηνεία τοῦ κόσμου· στή φιλοσοφία τοῦ Δημοκρίτου ἡ ἀτομική—μηχανική θεωρία· στὸ συμβολικὸ μαθηματισμὸ τῶν Πυθαγορείων ἡ νεώτατη ἀντίληψη τοῦ βλέπει μέσα στὸ σύμπαν μιὰν αὐστηρὰ λογικὴ καὶ μαθηματικὴ τάξη· στὴ διδασκαλία τοῦ Ἡρακλείτου γιὰ τὴν ἀέναη ροὴ καὶ γιὰ τὴ «φλογώδη», μέσα σὲ συγκρουόμενες πραγματοποιούμενη οὐσία τοῦ κόσμου ὁ ἐξελεγκτισμὸς καὶ ἡ διαλεκτικὴ κ.ο.κ.). Ἀλλὰ κυρίως ἐπειδὴ μέσα σ' ἐκεῖνες τὶς πολὺ ἀπλοῦνές ἀκόμα καὶ ἀδέξιες ἐστὼ κατασκευές ἀφυπνίζεται ἡ κριτικὴ σκέψη, ἀπελευθερώνεται ὁ θεωρητικὸς λογισμὸς, ὁ στοχασμὸς ὡς λογικὰ πειθαρχημένη, ἀναλυτικὴ καὶ συνθετικὴ λειτουργία τοῦ πνεύματος, διεπόμενη ἀπὸ τὶς ἀρχές τῆς εὐταξίας, τῆς ἐνότητας καὶ τοῦ συστήματος, τείνει πρὸς μιὰ προσωπικὴ καὶ ὑπεύθυνη, μεταδόσιμη καὶ στὸν ἑλεγχό ὑποκείμενη γνώση καὶ σημασιολόγησι τοῦ κόσμου, καὶ ἡ ἀλήθεια, ἕνας νέος τύπος ἀλήθειας (ἀδελφωμένος ἀκόμη μὲ τὴν πράξη, ἀλλὰ μαζὶ καὶ αὐτοδύναμος) ἀρχίζει τὴν ἐπίπονη ἱστορικὴ πορεία του πρὸς τὴν αὐτοσυνείδηση καὶ τὴν αὐτονομία, πᾶσι δηλ. νὰ καταξιωθεῖ καὶ νὰ γίνῃ πάθος καὶ σκοπός, λαχτάρα καὶ νόημα, μαρτύριο καὶ θρίαμβος τοῦ ἀνθρώπου. Ὅπως ὅλες οἱ λαμπρές κατακτήσεις τῆς τεχνικῆς ὑπάρχουν καὶ προμηνύονται ἤδη μέσα σὲ κάποιες πανάρχαιες ἐφευρέσεις, π.χ. μέσα στὴν «κατασκευὴ» τῆς φωτιᾶς ἢ τοῦ τροχοῦ, ἔτσι καὶ ὅλες οἱ μεταγενέστερες πραγματοποιήσεις τοῦ ἐπιστημονικοῦ πνεύματος στὴν περιοχὴ τῆς θεωρίας περιέχονται σπερματικά καὶ προφητεύονται μέσα στὴν πολὺ ἀπλή, τὴν παιδιάστικη καὶ φαιδρὴν σχεδὸν ὑπόθεσιν τοῦ Μιλήσιου Θαλῆ ὅτι ἀπὸ μιᾶς καὶ μόνῃ οὐσίας εἶναι καμωμένα τὰ ὄντα, ἀπὸ νεροῦ ἢ ἀπὸ κάτι σὰν τὸ νερὸ ποὺ μπορεῖ καὶ ὑγρὸ νὰ μείνῃ καὶ στερεὸ νὰ γίνῃ καὶ ἀέριο . . . Ἄν αὕτῃ εἶναι πραγματικὰ ἡ πρώτη φιλοσοφικὴ θεώρησις ποὺ γινώρισε ἡ πνευματικὴ μας ἱστορία, ἀξίζει νὰ σταθοῦμε ἀπέναντί της μὲ δέος καὶ μὲ θαυμασμό· μὲ αὕτῃ τὴν ἐκπληκτικὴν, τὴν μεγαλοφυῆ ἐπινόησιν γεννήθηκε μιὰ μεγάλη δόξα τοῦ ἀνθρώπου, ἡ Ἐπιστήμη, ὅπως τὴν καλλιεργεῖ ἀπὸ τότε ὁ πολιτισμὸς μας.

Ὑποστηρίχθηκε ἀπὸ σοβαροὺς ἱστορικοὺς ὅτι εἰ θεωρίες τῶν πρώτων Ἑλλήνων φιλοσόφων εἶναι «ἡ ἐπεξεργασμένη μορφή μιᾶς πολὺ ἀρχαιότερης σκέψης» (1). Τὰ σπέρματα λ.χ. τῆς Φυσικῆς τοῦ Θαλῆ ὑποτίθεται ὅτι ὑπάρχουν ἤδη μέσα στὸ πολὺ παλαιότερο μεσοποταμιακὸν «Ἔπος τῆς Δημιουργίας»· ἐκεῖ λέγεται ὅτι πρὶν ἀπὸ τὴν γένεσιν καὶ τὸ διαχωρισμὸ οὐρανοῦ καὶ γῆς τὰ ὕδατα ἐνωμένα ἀποτελοῦσαν τὸ οὐμπαν. Ἡ γνώμη αὕτῃ δὲν εἶναι νέα. Ἀντίθετα πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη ποὺ πατέρα τῆς Φιλοσοφίας θεωρεῖ τὸν Θαλῆ καὶ γενέτειρά της τὴ γῆ τῆς Ἰωνίας, ὁ Διογένης Λαέρτιος μιλεῖ γιὰ μιὰ παλαιότερη ἀκόμη ἱστορία τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ στοὺς Πέρσες καὶ στοὺς Αἰγυπτίους καὶ ὁ Αὐγουστίνος ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἰσχυρισμὸς τῶν Ἑλλήνων πὼς αὐτοὶ ἐδημιούργησαν τὴ Φιλοσοφία, εἶναι ἱστορικὸ ψεῦδος· τὴν «ἐκλεψαν» ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους, τοὺς Αἰγυπτίους καὶ τοὺς Βαβυλωνίους . . . Φυσικὰ ἡ πνευματικὴ ἱστορία τοῦ κόσμου δὲν ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν Μίλητον τοῦ 6ου αἰ. π.Χ. Τότε μιὰ καμπὴ μόνον σημειώνεται στὴν πορεία της, ἀλλὰ ἡ καμπὴ αὕτῃ εἶναι τόσο σημαντικὴ γιὰ τὰ ἱστορικά της ἐπακόλουθα, τὴ συμβολὴ της στὴ διαμόρφωσιν τοῦ πολιτισμοῦ μας, ὥστε δικάσιον ἡ στιγμὴ ἐκείνη θεωρεῖται αὐγὴ μιᾶς νέας ἐποχῆς. Τὸ νέο γεγονός ποὺ θὰ διαχωρίσει ἔπειτα μὲ ἀρκετὴ σαφήνεια τὸ μέλλον ἀπὸ τὸ παρελθόν, μπορεῖ οὐνοπτικὰ νὰ διατυπωθεῖ ὡς ἑξῆς: τὸν θ ρ η σ κ ε υ τ ι κ ὸ Μ Ὑ θ ο ἔρχεται ν' ἀντικαταστήσῃ ὁ φ ι λ ο σ ο φ ι κ ὸς Λ ὀ γ ο ς. Ἔως τότε, καὶ στοὺς πρὶν προχωρημένους ἀκόμη στὸν πολιτισμὸ λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς, ἕνας θρησκευτικὸς Μῦθος ποὺ ἀντλοῦσε τὸ κύρος του ἀπὸ μιὰ μακρὰ παράδοσιν καὶ ἀπὸ τὴ γενικὴ ἀναγνώρισιν τοῦ κοινωνικοῦ σώματος καὶ σημασιολογοῦσε τὸν κόσμον καὶ τὴ ζωὴ μὲ ἔννοιες καὶ μέτρα ἐρμητικὰ περιχαρᾶ καμωμένα μέσα στὸν ἀποκρυφισμὸ τῶν συμβόλων τους, γιὰ νὰ μὴν ἐκτίθενται οὔτε κἀν στὴν ὑπόψιν μιᾶς ἀμφιβολήσεως, ἐδέσποζε στὶς συνειδήσεις

1. Em. Bréhier, Histoire de la Philosophie, τόμ. I, τευχ. 4 (Paris, ἐκδ. τοῦ 1935), σελ. 5.

καὶ τὶς ἡσύχαζε μὲ τὴν ἐγγυημένη ἀπὸ τὴ θεία βούλησιν, τὴ «χαρισματικὴν» βεβαιότητά του. Πῶς καὶ ἀπὸ ποιᾶς ἄμεσες καὶ ἔμμεσες αἰτίες ἀρχισε μιὰ ὀρισμένη ἱστορικὴ στιγμὴ καὶ σ' ἕνα ὀρισμένο γεωγραφικὸ σημεῖο νὰ κλονίζεται τὸ κράτος τοῦ θρησκευτικοῦ Μῦθου μέσα σὲ κάποια πρὶν φωτισμένα καὶ γενναϊότερα πνεύματα ἐνὸς λαοῦ· πῶς καὶ ἀπὸ ποιᾶς ἄμεσες καὶ ἔμμεσες αἰτίες ὕστερ' ἀπὸ τοῦτον τὸν κλονισμό, ἀντὶ νὰ ἐπακολουθήσῃ μιὰ ἐλικτὴ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ κατάρευσις, ἀρχίζει ν' ἀνατέλλει (στὴν ἀρχὴ μέσα σὲ μερικὰ προνομιοῦχα ἄτομα, ὕστερα σὲ ὅλο καὶ πρὶν ἀνοιχτοὺς λαϊκοὺς κύκλους, χωρὶς φυσικὰ ποτὲ νὰ κερδίσει ὁλόκληρη τὴ μάζα—τοῦτο καὶ τότε καὶ τώρα εἶναι ἀδύνατον) ἕνας νέος κόσμος ἰδεῶν καὶ ἀξιολογήσεων ποὺ ἀμέσως προορίσθηκε γιὰ ἕνα λαμπρὸ καὶ θαυμαστὸ μέλλον· ἂν ἡ κύρια γενεσιουργικὴ αἰτία αὐτῆς τῆς κοσμογονικῆς μεταβολῆς πρέπει ν' ἀναζητηθεῖ στὸ θεωρητικὸ δαιμόνιο μιᾶς φυλῆς ἢ στὶς βαθύτερες κοινωνικὲς ζυμώσεις ποὺ δημιουργήθηκαν σὲ ὀρισμένη στιγμὴ τοῦ πολιτικοῦ βίου της ἢ στὶς ἐπιδράσεις ἐνὸς χώρου κ' ἐνὸς κλίματος ποὺ διαμόρφωσαν κατὰ ὀρισμένο τρόπο τὸ πνεῦμα της ἢ στὴν ἐκπληκτικὴν μεγαλοφυᾶ μερικῶν ἐξαίρετα προικισμένων ἀνθρώπων της, ἢ πιθανότατα σὲ ὅλους μαζὶ αὐτοὺς τοὺς λόγους (ἄλλους μὲ ἴση καὶ ἄλλους μὲ ἄνιση συμμετοχὴ στὸ τελικὸ ἀποτέλεσμα)—αὐτὰ εἶναι ζητήματα ποὺ βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὰ ἔρια τῆς ἐρευνᾶς μας καὶ δὲν πρόκειται νὰ μᾶς ἀπασχολήσουν. Τόσο μόνο θὰ τονίσωμε ἐδῶ: ὅτι κατὰ τὸν 6ο αἰ. π.Χ. μέσα στοὺς κόλπους τοῦ Ἰωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ ὁ θρησκευτικὸς Μῦθος ἀρχίζει νὰ διαλύεται καὶ μιὰ νέα δύναμις ἐτοιμάζεται νὰ δώσῃ στὴ θέσιν του τὴν ἐρμηνεία τοῦ κόσμου καὶ τὰ μέτρα τῆς ζωῆς: ὁ φιλοσοφικὸς Λόγος. Εἶν' ἕνας νέος πνευματικὸς προσανατολισμὸς ἢ ἱερὴ αὕτη, μιὰ νέα ἀξίωσις καὶ μιὰ νέα εὐθύνη. Τὴν ὥρα ποὺ ἄπλερῃ ἀκόμα, ἀπλοῖκῃ σ' αὐτὰ πρῶτα της σκιρτήματα καὶ ἀβέβαιῃ ἔρχεται στὸ φῶς, κανεὶς ἴσως (μαζὶ καὶ οἱ κύριοι φορεῖς της) δὲν θὰ ἦταν σὲ θέσιν νὰ προσδιορίσῃ τὰ καινούργια στοιχεῖα ποὺ ἔφεραν νὰ προστέσῃ στὴν πνευματικὴ ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου, καὶ νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν ἔκτασιν τῆς σημασίας της. Τώρα ποὺ γνωρίζομε τὶς πραγματοποιήσεις της καὶ τὸ πῶς μὲ αὐτὲς τὶς πραγματοποιήσεις βαθύτατα ἐπηρέασε τὰ ἀνθρώπινα πεπρωμένα, μποροῦμε νὰ διακρίνομε καθαρὰ πᾶσι τὰ χαρακτηριστικὰ της καὶ νὰ σταθμίσωμε τὴν ἀξία της.

«Εἶχαν» γράφει γιὰ τοὺς πρώτους Ἑλληνες φιλοσόφους ἕνας ἱστορικὸς «λιγότερο νὰ ἐφεύρουν παρὰ νὰ ξεκαθαρίσουν καὶ νὰ διαλέξουν, ἢ μᾶλλον ἡ ἐφεύρεσις ἦταν μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἴδιον τὸ ξεχώρισμα. Χωρὶς ἀμφιβολία θὰ τοὺς καταλαβαίναμε καλύτερα, ἂν ξέραμε τί εἶχαν ἀπορίψῃ παρὰ ἂν γνωρίζαμε αὐτὰ ποὺ ἔχουν διατηρήσει» (2). Πραγματικὰ, μιὰ συγκριτικὴ μελέτη τῶν πρώτων ἑλληνικῶν φιλοσοφικῶν θεωρήσεων πρὸς τὶς μυθικο-θρησκευτικὰς δοξασίας ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ εἶχαν διηθηθεῖ στὴ συνέπρως τὶς πολιτιστικὰς ἐπιδράσεις ὁμοίων λαῶν, πολὺ θὰ βοηθοῦσε τὸν ἐρευνητὴ νὰ συλλάβῃ τὴν ἰδιουρθεσίαν τους. Τὸ μέγεθος ὅμως καὶ ἡ σημασία τῆς προσφορᾶς τους ἐγκτεῖται ὅχι στὸ τί οἱ πρῶτοι Ἑλληνες φιλόσοφοι εἶχαν διατηρήσει ἢ ἀπαλείψῃ ἀπὸ τῶν δοξασίας ποὺ βρῆκαν μέσα στὴν κοινὴ συνείδησιν, καθὼς καὶ ἀπὸ τῶν ξένων ἰδεῶν ποὺ ἔφταναν στὸν τόπον τους ἀπὸ μακριά, ἀλλὰ στὸ ἴδιον τὸ γεγονός ὅτι στάθηκαν μὲ βλέμμα κριτικὸ ἀπέναντι στὴν ἐποιαδήποτε παράδοσιν καὶ ὅτι στὸ μεγάλο κοσμολογικὸ θέμα (ποὺ τότε ἀκριβῶς γίνεται πρόβλημα γιὰ τὴν ἐταστικὸν στοχασμὸν) δοκίμασαν νὰ δώσουν μιὰ λύσιν στηριγμένη στὸ «λογικόν» καὶ στὰ «πράγματα». Ὅπως πολλὰς κατακτήσεις τοῦ ἀνθρώπου μᾶς ἔγιναν μὲ τὸν καιρὸ τόσο οἰκειές, ὥστε σήμερον πᾶσι φαίνονται ἐντελῶς φυσικὲς καὶ αὐτονόητες, ἔτσι ὁ χρόνος καὶ ἡ μακρὰ συνήθεια μᾶς ἐμποδίζουν νὰ ἐκτιμήσωμε ἐκεῖνο τὸ μεγάλο ἱστορικὸ γεγονός στὶς πραγματικὰς διαστάσεις του. Πρὶν νὰ ἐκτελεσθεῖ ἕνα ἱστορικὸ βῆμα, δὲν εἶναι καθόλου «αὐτονόητον» νὰ γίνῃ ὅπως ἔγινε· καὶ τὴν ἀξία ἐνὸς μεγάλου ἀγαθοῦ ἀρχίζει κανεὶς νὰ τὴ λογαριάζει

2. Em. Bréhier, op. cit., σελ. 5.

ὄργανο γιὰ διάπλαση καὶ ἀνάπτυξη. Καὶ τοῦτο, γιατί προπαντὸς εἶναι ἓνα ὄργανο σύνθεσης πού ὀρθοτομεῖ καὶ καθιερώνει ἓναν ἁρμονικὸ δεσμὸ ἀνάμεσα στὶς σωματικές, τὶς συναισθηματικές, τὶς ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς φαντασίας καὶ τῆς ἐμπνεύσεως δημιουργικές καὶ τὶς διανοητικές ἐκδηλώσεις καὶ μορφές τοῦ ψυχικοῦ βίου.

Τρίτο καὶ τελευταῖο : Ἐφοδιάζει τὸν παιδαγωγὸ μὲ δυνατὰ παιδαγωγικὰ μέσα. Κυρίως στὶς ἡμιπαθολογικὲς περιπτώσεις τοῦ παιδικοῦ ψυχισμοῦ, σ' ὅλους τοὺς ἀνησυχαστικοὺς τομεῖς μιᾶς παιδικῆς ἢ ἐφηβικῆς ψυχῆς, καὶ ἰδιαίτερα σ' αὐτοὺς τοὺς κόσμους τῆς ἐσωτερικότητος πού πολλὲς φορές τόσο ἐλαττωματικὰ μποροῦν νὰ γνωριστοῦν καὶ πού τόσο δύσκολα πάντοτε μποροῦμε νὰ τοὺς πλησιάσουμε καὶ νὰ τοὺς ρυθμίσουμε (εἰδικὰ σὲ καθετὶ πού ἀφορᾷ τὸ συναισθηματικὸ βίον), οἱ αἰσθητικὲς ἐνέργειες καὶ οἱ καλλιτεχνικὲς ἐμφανίσεις καὶ παραστάσεις, ἀν χρησιμοποιηθοῦν καλὰ, ἐφοδιάζουν τὸν παιδαγωγὸ μὲ μέσα δυνατὰ γιὰ μιὰν ἐμμεση καὶ ὑποβλητικὴ κατευθυντήρια καὶ ἀναμορφωτικὴ δράση, μέσα χίλιες φορές πὺ ἀποτελεσματικὰ ἀπ' ὅλες τῆς ἀπόπειρες ἄμεσης δράσης μὲ τὶς συμβουλὲς ἢ ἀκόμη περισσότερο μὲ τὶς ποινὲς καὶ τὶς ἄλλες κυρώσεις. Κι' ἂν ὅλα αὐτὰ πράγματι δὲν σημαίνουν ἄλλο, παρὰ τὸ ὅτι μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ διαθέτουμε μιὰ σειρά ψυχολογικῶν φαρμάκων, ἓνα ἐργαστήρι ἢ μιὰν ὀπλοθήκη ψυχοθεραπευτικῆ, βασισμένη πάνω στὸ διπλὸ κλιμακωτὸ σύστημα τῶν διεγερτικῶν καὶ τῶν καταπραυντικῶν, τότε ὅλη ἡ Τέχνη σ' ὅλες τὶς μορφές καὶ τὶς ἐκφάνσεις πρέπει νὰ θεωρηθεῖ πὺς κατέχει τὴν πὺ ἐξέχουσα καὶ κορυφαία θέση ἀνάμεσα στὰ μέσα καὶ τὶς μεθόδους τῆς παιδαγωγικῆς.

Γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους δὲν πρέπει νὰ τὴν ἐκλαμβάνουμε σὰ μιὰ ἐξειδικεύουσα ἐκπαίδευση καὶ ἀγωγή. Ὁλωσδιόλου ἀντίθετα μπορεῖ νὰ σταθεῖ ἓνα βασικὸ καὶ κεντρικὸ μέσον μεγάλης ὀλκῆς σὲ μιὰ διδασκαλία πού σκοπὸ τῆς ἔχει τὴ γενικὴ μόρφωση καὶ τὴν ὀλοκληρωμένη διάπλαση τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ εἶναι ἴσα-ἴσα αὐτὴ ἡ ἀποψη τῆς γενικότητος καὶ τῆς ἁρμονικῆς ὀλκῆς ἐνότητος πού πρέπει τὸ περισσότερο νὰ κάνει ἐντύπωση σ' αὐτὴν, ἀποψη πού πάνω ἀπ' ὅλα ζητήθηκε καὶ ἡ ἀξιοποίησή της.

Ἀλλὰ καὶ ἓνα ἀκόμη τελευταῖο σημεῖο θὰ ἔπρεπε νὰ θίξουμε : Ἀπέναντι σ' αὐτὰ τὰ πλεονεκτήματα, μήπως ἡ αἰσθητικὴ ἀγωγή παρουσιάζει ἀντινομίες καὶ ἀσυνέπειες ἢ κάποιες τυπικὲς ἔστω ἀντενδείξεις, σὲ μερικὲς τουλάχιστο περιπτώσεις καὶ σύμφωνα μὲ κάποιες ἄλλες προοπτικές ;

Παραλείπω ἐντελῶς τὶς αἰτιολογίες πού πηγάζουν ἀπὸ μιὰ κουτὴ καὶ στενόμευαλη πρόληψη γιὰ τὴν Τέχνη, αὐτὴ τὴν ἀπλοϊκὴ, παράλογη καὶ ἀντιανθρωπιστικὴ ἐχθρότητα ἐναντίον τῆς Αἰσθητικῆς. Ἐρῶ πολὺ καλὰ πὺς ἡ πρόληψη αὐτὴ δὲν εἶναι πέρα ὡς πέρα εὐκαταφρόνητη καὶ πὺς ἀκόμη μένουν τὰ λείψανα κάποιων παιδαγωγῶν (εὐτυχῶς ὀλιγάριθμων), γιὰ νὰ δογματίζονται λ.χ. ὅτι οἱ τοιχογραφίες τῆς Sixtine εἶναι λιγότερο σπουδαῖες ἀπὸ τὰ Γεωργικὰ ἢ τὴ Μοναδολογία καὶ ὅτι ἡ μουσικὴ τοῦ Τριστάνοῦ τοῦ Wagner ἀπὸ πανεπιστημιακὴ σκοπιὰ εἶναι λιγότερο ἀξιόλογη ἀπὸ τὸ λιμπρέτο της... Ἄς μὴ συζητοῦμε.

Πιὸ εὐσχημη εἶναι ἡ ἀντιλογία ὅτι μὲ τὸ ζῆλο μιᾶς αἰσθητικῆς ἀγωγῆς θ' ἀναπτύσσουμε ὑπέρμετρα καὶ καταχρηστικὰ τὴν εὐαίσθησία καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸν παραστρατισμένο αἰσθηματισμό, κ' ἔτσι θὰ δημιουργήσουμε «παράφορους καὶ ὄνειροπαρμένους ὥραιολάτρες». Ἡ ἀντιλογία τούτη μαρτυρεῖ μόνον μιὰ σοβαρὴ παραγνώριση ἐκείνου πού στὴν πραγματικότητα εἶναι οἱ ἐργασίες καὶ τὰ ἔργα τοῦ καλλιτέχνη.

Εὐσχημος ἀκόμη καὶ ἀληθοφανὴς καί, πιστεύουμε, διαφορετικὸς ἀπὸ κεῖνον πού προηγεῖται εἶναι καὶ ὁ φόβος γιὰ μιὰ σύγκρουση ἀνάμεσα σὲ τοῦτο τὸν προσανατολισμὸ τῆς παιδείας, μὲ τοὺς εἰδικούς τομεῖς τῆς αἰσθητικῆς ἀγωγῆς, κ' ἐκεῖνον πού ὀπωσδήποτε θὰ ἔπρεπε αὐτὴ νὰ τὸν φυλάξει καὶ νὰ τὸν συνεχίσει, μὲ τὶς ἐπιστημονικὲς ἢ τεχνικὲς σπουδές. Ἄν ὅλα αὐτὰ πού ἀναπτύχθηκαν στὴν ἀρχὴ εἶναι σωστά, μιὰ τέτοια σύγκρουση δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει.

Καὶ τώρα πὺ βρισκόμαστε μέσα σὲ μιὰ ζώνη ἀντιρρήσεων πὺ ἀξιοπρόσεκτη, ἀν διαπιστώσουμε πὺς ἡ παιδαγωγία, ἢ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ προσανατολισμένη, δὲν θὰ διέθετε ἀκόμη καὶ τὰ πὺ ἀπαραίτητα ἀπὸ τὰ σχολικὰ τῆς ὄργανα καὶ τὰ διδασκτικά της μέσα. Δὲν ὑπάρχει οὔτε ἓνα ἐγχειρίδιο αἰσθητικῆς ἀγωγῆς (1) οὔτε προγράμματα ἀκριβῶς καθορισμένα (2), πού νὰ περιλαμβάνουν λ.χ. τοὺς καταλόγους ἔργων κλιμακωτὰ διαβαθμισμένων, πού θὰ θεωροῦνταν πὺς εἶναι ἀπαραίτητοι γιὰ νὰ παρουσιαστοῦν καὶ νὰ χρησιμοποιηθοῦν μορφωτικὰ κ' ἀνάλογα μὲ τὶς σχολικὲς ἡλικίες (3). Ἀλλὰ ποῖο συμπέρασμα θὰ μπορούσαμε νὰ βγάλουμε ἀπ' αὐτὰ, ἀν ὅχι πὺς πρέπει νὰ τὸ φτιάσουμε τοῦτο τὸ ἐγχειρίδιο, νὰ καθορίσουμε καὶ νὰ διαθέσουμε αὐτοὺς τοὺς καταλόγους, μὲ λίγα λόγια, νὰ δώσουμε σ' αὐτὴ τὴν αἰσθητικὴ ἀγωγή τὴν παιδαγωγικὴ τῆς ὑπόστασης καὶ ὄντοτητας καὶ τὴν ἐπαγγελματικὴ τῆς αὐτοπαρξίας ; Ἐπὶ τὸ ἔργον λοιπόν !

Δὲ μένει τώρα πὺ παρὰ ἓνας μόνος πραγματικὸς καὶ σημαντικὸς κίνδυνος μεγάλης κοινωνικῆς σημασίας, ὁ κίνδυνος μιᾶς πολὺ μεγάλης ἐπιτυχίας. Ὁ κίνδυνος προπαντὸς, στὴ θέση μιᾶς μεγάλης πολυπόθητης μορφωτικῆς καὶ φυσικῆς γενικῆς ἀνάπτυξης, νὰ προκαλέσουμε, καὶ σὲ μεγάλο ἀριθμὸ, τὴν ἀφύπνιση καὶ ἐκδήλωση εἰδικῶν καλλιτεχνικῶν τάσεων καὶ κλίσεων.

Ὁ κίνδυνος εἶναι σοβαρὸς. Δὲν πρέπει οὔτε νὰ τὸν ὑποτιμοῦμε οὔτε καὶ νὰ τὸν ἀντιμετωπίζουμε μὲ ἐπιπολαιότητα. Χωρὶς ἀμφιβολία, κάθε καινοτομία παιδαγωγικὴ συνεπάγεται καὶ τὴν πιθανότητα μιᾶς περιπέτειας. Κ' εἶναι αὐτὸ ἓνας λόγος περισσότερος, γιὰ νὰ ὑπολογίσουμε, πρὶν δοκιμάσουμε, πολὺ καλὰ ὅλες τὶς πιθανὲς συμπτώσεις καὶ τὶς δυνατὲς συνέπειες. Τὴ σημασία τοῦ λόγου αὐτοῦ δὲν φαίνεται πὺς μπορεῖ κανεὶς εὐκόλως νὰ τὴ διαμφισβητήσει. Ἡ διοργάνωση τέτοιων εἰδικῶν τομέων αἰσθητικῆς ἀγωγῆς στὴ Μέση Ἐκπαίδευση ἢ ἡ ἀναγνώριση μεγαλύτερης σημασίας γι' αὐτὲς τὶς καλλιτεχνικὲς μὴσεις μέσα στοὺς κόλπους τοῦ Δημοτικοῦ θὰ εἶχε χωρὶς ἀμφιβολία τὸ ἀποτέλεσμα ν' ἀνιχνεύσουν καὶ ν' ἀποκαλύψουν μερικὲς «κλίσεις» πού, χωρὶς τὶς προϋποθέσεις αὐτὲς, θὰ ἔμεναν ἀδρανεῖς καὶ παραμελημένες, καθὼς καὶ νὰ πιστοποιήσουν, νὰ ἐνισχύσουν καὶ νὰ ἀναπτέωσουν πολλὲς ἀπ' αὐτὲς πού θὰ ἔμεναν χωρὶς ἀξιώσεις.

Ἀλλὰ τοῦτο στὴν πραγματικότητα εἶναι κατὶ τὸ κακὸ ; Καὶ ἂν ναι, πὺς μπορούμε νὰ περιορίσουμε τὶς συνέπειές του ;

Μιὰ πρώτη παρατήρηση. Οἱ εἰδικοί αὐτοὶ τομεῖς, τὸ εἶπαμε, θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχουν νοηθεῖ ὅχι σὰν εἰδικὰ προπαρασκευαστικοὶ γιὰ τὶς καλλιτεχνικὲς σπουδὲς, ἀλλὰ σὰν τομεῖς πού πᾶνε νὰ δώσουν ἓναν κάποιο τύπο ἀγωγῆς καὶ γενικῆς μόρφωσης. Βέβαια μὲ τοῦτο δὲν γίνονται λιγότερο ἀληθινὸ τὸ ὅτι ἀφευκτικὸς οἱ σπουδὲς αὐτὲς θὰ συγκεντρῶσουν γύρω τοὺς ὅλους ἐκείνους πού προορίζονται γιὰ τὶς καλλιτεχνικὲς σταδιοδρομίες καὶ ὅτι σ' αὐτοὺς θὰ εἶναι ἰδιαίτερα ταιριαστές. Ἀπὸ τούτη λοιπόν τὴν ἀποψη μόνον πλεονεκτήματα ἔχουμε. Καὶ πλεονεκτήματα σπουδαῖα μάλιστα, ἀν ἀναλογιστοῦμε τὶς δυσκολίες πού συναντοῦν, μέσα

1. Δὲ μιλῶ ἐδῶ, ἐννοεῖται, γιὰ ἓνα ἐγχειρίδιο πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν. Θέλω νὰ πῶ γιὰ ἓνα ἔργο παιδαγωγικὸ πρὸς χρῆσιν τῶν μελλοντικῶν δασκάλων.

2. Τὰ σημερινὰ προγράμματα τῶν καλλιτεχνικῶν μαθημάτων στὸ ἱστορικὸ τοῦς μέρος ἔχουν συνταχθεῖ σύμφωνα μὲ τὸ πρόγραμμα τῆς γενικῆς ἱστορίας καὶ λειτουργικὰ κ' ἀποκλειστικά σ' αὐτὸ τὸ τελευταῖο εἶναι προσαρμοσμένα. Ἐτσι λοιπὸν κατὰ τὰ παιδιὰ τῶν 10 ἐτῶν νὰ εἶναι ἐκεῖνα πού μελετοῦν τὴν ἑλληνικὴ καὶ τὴν ἀνατολικὴ μουσικὴ καὶ παιδιὰ ἀκόμη πολὺ λίγο ἐξοικειωμένα καὶ προχωρημένα στὸ σολφέζ καὶ τὴν ὑπαγόρευση νὰ μαθαίνουν τὴ μεσαιωνικὴ παρασημαντικὴ. Κι' ὅταν, τέλος, φτάσει στοὺς νεώτερους χρόνους, ὁ καθηγητὴς δὲν διαθέτει πὺς παρὰ ἓνα ἄριστο ἀριθμὸ ὥρων, κ' ἐκεῖνων προαιρετικῶν, γιὰ νὰ διδάξει τὴν ἐξέλιξη τῆς μουσικῆς ὕστερα ἀπὸ τὸν 16ο αἰῶνα.

3. Ὅσο γιὰ τὸ «σχολικὸ ὕλικό», αὐτὸ ὑπάρχει. Διαθέτουμε προπαντὸς πολὺ εὐκόλως ἐξαιρετικὲς ἀνατυπώσεις πινάκων, δίσκους γιὰ τὰ ἔργα τῶν μουσικῶν κλπ. Ὡστε καμιά δυσκολία δὲν ὑπάρχει ἀπὸ τούτη τὴν πλευρά.

στο σημερινό μας σύστημα, τα παιδιά εκείνα που οι γονείς τους τὰ βάζουν ν' ακολουθήσουν σοβαρές καλλιτεχνικές σπουδές.

Οι αισθητικοί αυτοί τομείς μπορούν ακόμη νὰ συγκεντρώσουν γύρω τους χωρίς δυσκολία, καί μ' έναν τρόπο αντίστροφο, όλους εκείνους που θὰ ἦταν προσανατολισμένοι πρὸς ἐπαγγελματικές σταδιοδρομίες πέρα ὡς πέρα διαφορετικές (Ίατρική, Νομική, Πολιτικές καὶ Οἰκονομικές ἐπιστήμες κ.τ.λ.)· γι' αὐτοὺς ὅμως, τόσο γιὰ τοὺς σκοποὺς μιᾶς γενικῆς μόρφωσης, ὅσο καὶ γιὰ νὰ ἰσορροπήσουν κατὰ τρόπο ἀνθρώπινο οἱ αὐστηρά καὶ στενά ἐπαγγελματικές ἀσχολίες, θὰ εὐχόμεσταν μιὰν ἀγωγή πού νὰ ἀντιδρᾷ ἐνάντια σὲ μιὰ πολὺ ἀπόλυτη καὶ πολὺ πρόωρη εἰδίκευση, εἰδίκευση μονομερῆ πού ἀπειλεῖ νὰ στενέψει ἀπελπιστικά τοὺς πνευματικούς ὀρίζοντες.

Μένει λοιπὸν μονάχα μιὰ, ἡ τελευταία δυσκολία: πῶς μέσα στὸ πλαίσιο τῶν οἰκονομικῶν δυνατοτήτων τῆς σημερινῆς κοινωνίας θὰ χρησιμοποιοῦν ἐπαγγελματικά οἱ νέοι πού θὰ ἔχουν μορφωθεῖ κατὰ τὸν τύπο τῆς αισθητικῆς ἀγωγῆς πού προτείνουμε.

Ἐδῶ πᾶς δὲν ἔχουμε τίποτ' ἄλλο, παρὰ ἓνα πρόβλημα ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ. Καὶ ξέρουμε πῶς τὸ πρόβλημα αὐτὸ ὑπάρχει γιὰ κάθε ἀγωγή καὶ γιὰ κάθε παιδεία. Ἡ δυσκολία στὴν περίπτωση αὐτὴ δὲν εἶναι ν' ἀνιχνεύεις καὶ νὰ ἐπισημαίνεις τὶς καλλιτεχνικὲς ιδιοφυΐες καὶ νὰ καθοδηγεῖς τὴν καθεμιὰ πρὸς τὸ περιβάλλον πού ἀνταποκρίνεται στὶς ικανότητες καὶ στὶς δεξιότητές της, ἀλλὰ νὰ ὑπολογίζεις συγχρόνως καὶ τὶς σχετικὲς κοινωνικὲς ἀνάγκες, δηλ. τὶς σχετικὲς ἀπορροφητικὲς τῆς κοινωνίας δυνατότητες, αὐτὲς πού συνδέονται ἀναπόσπαστα μὲ τὸ βασικὸ πρόβλημα τῆς προσφοράς καὶ τῆς ζήτησης (1).

Ἀπὸ τώρα κι' ὅλας μπορούμε νὰ διαβεβαιώσουμε πῶς ἡ καθιέρωση τῶν εἰδικῶν σπουδῶν, γιὰ τὶς ὁποῖες γίνεται ἐδῶ λόγος, θὰ εἶχε τὸ μεγάλο πλεονέκτημα νὰ διορθώσει τὴ σημερινὴ τάση τῆς παιδείας μας γιὰ ὑπερπαράγωγὴ ταλέντων φιλολογικῶν (κατάσταση πραγμάτων πού πρέπει ζωηρὰ ν' ἀπασχολήσει σήμερα τὴ Γαλλία) καὶ νὰ ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν περιττὴ σαβούρα, καὶ μὲ ὠφέλιμες συνέπειες, τὰ φιλολογικὰ τμήματα ἢ τοὺς κλάδους τῶν γραμμάτων (5).

Τέλος πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι ἓνα μέρος ἀπὸ τὶς ιδιοφυΐες καὶ τὶς καλλιτεχνικὲς ἀνάγκες πού θὰ δημιουργηθοῦν,μποροῦν νὰ ἔχουν τὴν πάρα πέρα πρακτικὴ τους χρησιμότητα ὑπὸ τὴ μορφή τῶν ἐρασιτεχνικῶν ἀπασχολήσεων, τὴ μορφή δηλαδή τῆς «εἰς ἑαυτὸν» ἀσχολίας (hobby horse), στὴν ὁποία μερικοὶ κοινωνιολόγοι ἀποδίδουν τώρα τελευταῖα μεγάλη σημασία. (Παραπέμπουμε λ.χ. στὶς ἐργασίες τοῦ κ. Georges Friedmann).

Ἔτσι λοιπὸν ἀφεύκτως θὰ προκύψουν χίλια δυὸ πρακτικὰ πλεονεκτήματα ἀπὸ μιὰ τέτοια ὀργάνωση καὶ διάρθρωση, ἀπέναντι στὸν μόνον κίνδυνον μιᾶς ὑπέρμετρης

4. Τὸ πρόβλημα εἶναι πολὺ λεπτό. Μιὰ πρόσφατη ἐρευνα τῆς Comité international des Standards ἀπέβλεπε στὸ νὰ ἐγγράψει στὸν πίνακα τῶν πνευματικῶν ἐπιδιώξεων καὶ τοῦτ' ἐκτελεσθῇ, ὅτι δηλ. ὁ ἐπαγγελματικὸς προσανατολισμὸς: «ὀφείλει νὰ προ-παρασκευάζει τὸν καθένα στὴ σταδιοδρομία γιὰ τὴν ὁποία ἀπὸ τὴ φύση εἶναι καὶ καλύτερα προικισμένος». Τὸ πρόβλημα εἶναι πολὺ πῶς περίπλοκο. Γιατί ἐδῶ πρόκειται νὰ ἐναρμονίσουμε τούτῃ τὴν εὐχὴ μὲ τὶς κοινωνικὲς ἀνάγκες πού δὲν ὑπαγορεύουν καθόλου τὸ συμπέρασμα, ὅτι δῆθεν ὁ πίνακας τῶν δεξιοτήτων ἢ ταλέντων συμπίπτει μὲ τὸν πίνακα τῶν ἐπαγγελματικῶν ἀναγκῶν τῆς κοινωνίας. Μέσα σὲ μιὰ κοινωνία πολὺ καλὰ ὀργανωμένη, θὰ ἦταν δυνατό ὁ καθένας νὰ ἀποκλεισθεῖ ἀπὸ ἓνα εἶδος ἐργασιῶν πού δὲν ἀνταποκρίνεται στὶς ικανότητές του. Θὰ ἦταν δυνατό ἡ ἀνισορροπία ἢ δυσαρμονία ικανοτήτων καὶ κοινωνικῶν ἀναγκῶν νὰ ἐπιφέρει ἀληθινὲς καταστροφές. Ὁ ρόλος τοῦ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ εἶναι νὰ ἔχει ὑπόψιν του αὐτὸν τὸ διπλὸν πίνακα καὶ μ' αὐτὸν νὰ προσαρμόζει καὶ νὰ συμβιβάζει ἀνάμεσά τους τὰ δεδομένα τὰ πολὺ συχνὰ τόσο ἀντιφατικά.

5. Δὲν βλέπω λ.χ. τὸ λόγο γιὰ τὸν ὅποιο οἱ αισθητικὲς σπουδὲς θὰ ἦταν πολὺ λιγότερο προ-παρασκευαστικὲς ἀπὸ τὶς ἐλληνολατινικὲς γιὰ τὸ ἱατρικὸ ἐπάγγελμα.

ἐφεσης καὶ προτροπῆς ὅχι πρὸς τὶς καλλιτεχνικὲς κλίσεις, ἀλλὰ πρὸς τὰ καλλιτεχνικὰ ἐπαγγέλματα—κίνδυνον πού εὐκόλα μπορεῖ νὰ δεσμευθεῖ ἀπὸ ἓνα καλὸ ὀργανω- μένον ἐπαγγελματικὸ προσανατολισμὸ (6).

Ἐνας τέτοιος φόβος μπορεῖ πραγματικά νὰ παρουσιαστεῖ μονάχα μέσα σὲ δυσμενῆ κοινωνικὰ περιβάλλοντα καὶ ἐκεῖ ὅπου οἱ πάρα πέρα συνθήκες ζωῆς μπο- ροῦν νὰ δημιουργήσουν μιὰ βίαιη καὶ ὀδυνηρὴ ἀντίθεση ἀνάμεσα στὶς ἀπὸ τὸ σχολεῖο ἀποκτημένες καὶ ἀνεπτυγμένες αἰσθητικὲς ἀξιώσεις ἀπὸ τὴ μιὰ, κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη στοὺς ὅρους ζωῆς τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας ἢ τῆς ἐργασίας.

Καὶ νὰ πραγματικά ἐκεῖνο πού παρατηροῦμε. Στὸ Δημοτικὸ καὶ στὶς Τεχνικὲς σχολές, ἡ αἰσθητικὴ ἀγωγή, πού μπορεῖ νὰ ἔχει τόσα καὶ τέτοια παιδαγωγικά καὶ κοινωνικά ἢ ἠθικά πλεονεκτήματα, ἔχει ἐπίσης καὶ πλεονεκτήματα πρακτικά. Ἡ ἀγωγή αὐτὴ μπορεῖ νὰ ὁδηγήσει σὲ πολλὰ ἐπαγγέλματα (καλλιτεχνικὴ τυπογρα- φία, ἐβενουργία, βιβλιοδεσία, κεραμευτική, μόδες, κέντημα καὶ λεπτὴ διακόσμηση ἀσπρορούχων, μικροτεχνήματα, σχέδια ἢ ἀπεικονίσεις μοντέλων κάθε εἶδους) ὅπου τὸ γούστο, ἡ ἐπινοήση, ἡ γνώση τῶν styles, ἡ συχνὴ πρακτικὴ ἐξάσκηση στὸ σχέδιο ἢ στὸ χρῶμα εἶναι ἀπαραίτητες προϋποθέσεις (7). Ὀλοφάνερα ὅμως (καὶ ἐδῶ εἶναι ὅλο τὸ κακὸ) τὰ ἐπαγγέλματα αὐτὰ εἶναι ἀπὸ κεῖνα πού ἐξυπηρετοῦν τὴν πολυτέλεια καὶ ικανοποιοῦν τὶς ἀνάγκες τῆς χλιδῆς· τὰ προϊόντα (σωστὸ μοτίβο πικρίας) ἐδῶ φυλάγονται γιὰ μιὰ πέρα ὡς πέρα ἄλλη πελατεία ἀπὸ κεῖνη στὴν ὁποία μποροῦν ν' ἀνήκουν οἱ δημιουργοὶ αὐτῶν τῶν χίλιων δυὸ καλλιτεχνικῶν μικροτεχνημάτων.

Μὰ ἐδῶ ὑπάρχει ἓνα μεγάλο κοινωνικὸ ζήτημα. Κανονικὰ δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρ- χει. Αὐτὸ τὸ λέμε στὸ πρῶτο κεφάλαιο τούτης τῆς μελέτης: Δὲν ὑπάρχει σκέψη πιὸ μισητὴ ἀπὸ τὴ σκέψη νὰ ἐμποδίζουμε στὴν παιδικὴ ἡλικία τὴν ἀνάπτυξη κάποιων ἀναγ- κῶν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδιάς, μόνον καὶ μόνον γιὰ νὰ μὴν ἔχουμε ἀργότερα ν' ἀνα- ζητήσουμε τὰ μέσα πῶς θὰ τὶς ικανοποιήσουμε μὲ μιὰ πιὸ δίκαιη ἀνακατανομὴ ὅλων ἐκείνων τῶν πραγμάτων πού μποροῦν νὰ ὀφείλουν τὴ ζωὴ καὶ τὸν καθημερινὸ της διάκοσμο. Ὡς πρὸς αὐτὸ ὅμως ἴσως μπορούμε, ἀπὸ δῶ καὶ πέρα, νὰ ἔχουμε ἐμπιστο- σὴν στὸ μέλλον, νὰ ἐλπίζουμε, τουλάχιστο, σὲ μιὰ πραγματικὴ καλυτέρευση τῶν ὅρων ζωῆς γιὰ τοὺς ὁποίους μιλοῦμε καὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους θὰ μπορέσουν ἴσως νὰ ἐπωφελη- θοῦν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι πού γιὰ λογαριασμὸ τους θέτονται τοῦτα τὰ προβλήματα, ὅσο ἀκόμα θὰ βρίσκονται στὴ σχολικὴ τους ἡλικία. Ὅσο γιὰ μᾶς, εἴμαστε πεπεισμένοι πῶς, ἀκόμη καὶ προπαντὸς μέσα στὶς κοινωνικὲς τάξεις τὶς ἐλάχιστες εὐνοημένες,

6. Θὰ σημειώσουμε ξεχωριστὰ ὅτι ὁ κίνδυνος τῶν νόθων καλλιτεχνικῶν κλίσεων ἢ ψευδο- ταλέντων (πού δημιουργοῦν τοὺς falsés) ἢ ἐκείνων τῶν πολὺ καθυστερημένων ἢ ἀπωθημένων τάσεων πού συνοδεύονται ἀπὸ παράπονα, μεταμέλειες καὶ θλίψεις, εἶναι ἓνας πραγματικὸς κίν- δυνος πού πολὺ ἀποτελεσματικὰ θὰ τὸν θεράπευε αὐτὸς ὁ προσανατολισμὸς, ἀπ' τὴ στιγμή πού οἱ δυνάμεις δεξιότητες, εὐνοημένες καὶ παρατηρήσιμες μὲ πολὺ περισσότερὴ ἀνέση στὴ σχολικὴ πε- ριοδὸ, θὰ μπορούσαν ἐπίσης νὰ ὑποστοῦν ἓνα πολὺ πιὸ σοβαρὸ ἐλεγχό. Ποιὸς λ.χ. δὲν βλέπει ὅτι ἡ παράλογα μεγάλῃ ἀναλογία τῶν falsés στὸ θέατρο ἢ στὸν κινηματογράφον ὀφείλεται στὸ ὅτι στὴ σχολικὴ ἡλικία δὲν στάθηκε δυνατό νὰ γίνῃ μιὰ σοβαρὴ μελέτῃ γύρω στὶς σχετικὲς ικανότητες καὶ ὅτι τὸ πρόβλημα τίθεται πρακτικὰ στὴν ἐφηβικὴ ἡλικία ἢ καὶ ἀργότερα κάτω ἀπὸ τὴ μονα- δική μορφή τῆς φανταστικῆς καὶ αἰσθηματικῆς κλίσης;

7. Ἐπίσης μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα προσπάθεια καλλιτεχνικῆς ἀγωγῆς μὲ σκοποὺς πρακτικούς παρατηρεῖται ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ σὲ δυὸ κατηγορίες παιδείας: α) σ' ἐκείνη τῶν προπαρασκευαστι- κῶν σχολειῶν ἢ κέντρων μαθητείας, β) σ' ἐκείνη τῆς τεχνικῆς ἐκπαίδευσης, ὅπου ἐδῶ καὶ λίγο καιρὸ ὑπάρχουν «καλλιτεχνικὰ τμήματα». Στὸ πειραματικὸ Λύκειο τῶν Σεβρῶν ὑπάρχει ἓνα τμήμα σχεδίου καὶ ἓνα τμήμα «ἐπαγγελμάτων τῆς μουσικῆς» πού στοὺς σκοποὺς τοῦ συμπίπτει πέρα ὡς πέρα μὲ τὴν ἀποψη πού μᾶς ἀπασχολεῖ, γιατί ἀποκλείει τὴν προπαρασκευὴ στὴν καθήρεση ἢ στὶς σταδιοδρομίες τοῦ ἐκτελεστή. Τὸ τμήμα τοῦτο κατευθύνει σ' ἐπαγγέλματα ὅπου ἡ γνώση τῆς μουσικῆς εἶναι ἀπαραίτητη, σὰν αὐτά: ἔμπορος μουσικῶν ὀργάνων, ἔμπορος μουσικῶν δίσκων, βιβλιοθηκῆριος σὲ βιβλιοθήκες μουσικῆς, θέσεις διάφορες σὲ ραδιοφωνικοὺς σταθμοὺς κτλ.

2. Ἡ Προετοιμασία. α) Τῶν Παιδιῶν. Γιὰ τὰ ὠφελήθησιν οἱ μαθητές, πρέπει μὲ ὅσο τὸ δυνατόν πολλὰ τεκμήρια νὰ κατατοπισθοῦν σ' ἐκεῖνο ποὺ πρόκειται νὰ ἰδοῦν στὸ μουσεῖο. Καθὼς λέγει γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ ὁ Cousinet: «νὰ μὴ ξεκινοῦν ἀπὸ κάτι τὸ ἄγνωστο, ἀλλὰ νὰ ξεκινοῦν νὰ πᾶνε πρὸς κάτι τὸ γνωστὸ, μὲ ἀποκλειστικὸ σκοπὸ νὰ συμπληρώσουν, νὰ τελειοποιήσουν τὴ γνώση τους». β) Τοῦ δασκάλου. Ὁ δάσκαλος πρέπει νὰ πᾶν ἀπὸ πρῶτα στοὺς τόπους τοῦ μουσείου καὶ νὰ προσδιορίσῃ μὲ ποῖον τρόπο θὰ γίνῃ ἡ ὁδοιπορία ἢ ἡ μετάβαση στὸ μουσεῖο καὶ στὰ διάφορα πράγματα, γιὰ τὰ ὁποῖα θὰ γίνῃ ἡ σχετικὴ ἐπίσκεψη. Ἡ κ. Letouzey ἐκφράζεται ὡς ἐξῆς γιὰ τὴν προπαρασκευὴ τῆς ἐπισκέψεως σ' ἓνα μουσεῖο Φυσικῆς Ἱστορίας: «Θέλω νὰ μελετήσω μόνη μὰ προσεκτικὰ τὸ ζῶο, ποὺ ἔχουμε γιὰ ἐξέταση, μάλιστα νὰ τὸ σχεδιάσω, πρᾶγμα ποὺ μὲ κάνει νὰ τὸ παρατηρήσω καλύτερα. Ἄν πρόκειται νὰ πᾶμε νὰ δοῦμε μιὰ πινακοθήκη, κάνω μεθοδικὰ τὴν ἀπογραφή τῶν βιτρινῶν τῆς. Ἐπειτα βάζοντας τὸν ἑαυτό μου στὴ θέσιν τῶν παιδιῶν, ζητῶ νὰ πιάσω τίς λεπτομέρειες, ποὺ θὰ κάμουν σ' αὐτὰ ἐντύπωση, νὰ φαντασθῶ τίς ἐρωτήσεις, τίς ὁποῖες πιθανόν αὐτὰ θὰ προβάλλουν. Ἄν πρόκειται γιὰ ζῶα, ποὺ εἶναι μέσα σὲ κλωβούς, ρωτῶ τὸν εἰδικὸ ἢ τὸ φύλακα γιὰ τὴν προέλευσίν τους, τὴν ἡλικία τους κατὰ προσέγγιση, τὴν τροφή τους, τὴ συμπεριφορὰ τους. Σὲ πινακοθήκη διαλέγω τὰ ἀντικείμενα, ξεχωρίζοντας καὶ ἀφαιρώντας ἐκεῖνα ποὺ δὲν παρουσιάζουν ἄμεσο ἐνδιαφέρον, γιὰ νὰ συγκρατήσω τὸ ὄνομα καὶ νὰ σημειώσω τὴ θέσιν ἐκεῖνων, ποὺ θὰ χρησιμοποιήσουμε».

Αὐτὰ χρειάζονται γιὰ τὴν ἄμεση προετοιμασία. Ἡ πιὸ μακροχρόνια προπαρασκευὴ τοῦ δασκάλου θὰ πρέπει νὰ ἀπλωθῇ σὲ μελέτη τῶν ἐνδεχομένων δυνατοτήτων τοῦ μουσείου καὶ στὴ θέσιν, τὴν ὁποία θὰ πιάσουν οἱ ἐπισκέψεις κατὰ τὴν ἐκτέλεση κάποιου προγράμματος. Τέλος οἱ διδάσκαλοι πρέπει νὰ παρακολουθοῦν μὲ ἐνδιαφέρον τίς διαλέξεις, ποὺ προορίζονται γιὰ αὐτοὺς, ἀπὸ τὴ μορφωτικὴ ὑπηρεσία τοῦ μουσείου, ἢ ἀπὸ ἄλλους εἰδικευμένους ἐπιστήμονες. Πολλὲς φορὲς στίς ὁμιλίαι αὐτὲς γίνεται καὶ προβολὴ τῶν ἔργων τέχνης, ἢ τῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα κατόπιν θὰ μελετηθοῦν στὸν τόπο τους μέσα στὸ μουσεῖο.

3. Τεχνικὴ τῆς ἐπισκέψεως. Τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ ὁδηγοῦνται κατ' ἐθελεῖαν στίς αἰθουσες, ὅπου ὑπάρχουν τὰ ἀσθεντικὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ μελετηθοῦν. Ὑστερὰ ἀπὸ κάποιον ἀναβρασμό, ποὺ δικαιολογημένα θὰ προκληθῇ, ἐπειδὴ θὰ δοῦν τόσα καινούργια πράγματα, θὰ ἀρχίσουν νὰ ἐργάζονται στὸν εἰδικὸ τόπο, χωρὶς νὰ ἀφαιροῦνται ἢ νὰ διασκεδάζουν κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα τῆς ἐργασίας, ποὺ μπορεῖ στὴν ἀνάγκη νὰ παραταθῇ καὶ σὲ 1 ἢ 2 ἢ καὶ περισσότερες ὥρες. Ὁ δάσκαλος δὲν ὑποχρεώνει τὰ παιδιὰ νὰ ἀκοῦν αὐτὰ, ποὺ αὐτὸς θὰ τοὺς πῇ, ἀλλὰ τὸ σκαλὸς δὲν ὑποχρεώνει τὰ παιδιὰ νὰ ἀκούν αὐτὰ, ποὺ αὐτὸς θὰ τοὺς πῇ, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετο, ἀπαντᾷ αὐτὸς στίς ἐρωτήσεις, ποὺ αὐτὰ θὰ τοῦ προβάλλουν. Ἐξυπακούεται, ὅτι ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας κατὰ τὸ τεχνικὸ αὐτὸ μέρος τῆς ἐπισκέψεως διαφέρει ἀνάλογα μὲ τὴν ἡλικίαν τῶν παιδιῶν, ἀνάλογα μὲ τὸ χρόνο, ποὺ ἔχουμε στὴ διάθεσίν μας γιὰ νὰ ἐργασθοῦμε στὸ μουσεῖο καὶ ἀνάλογα μὲ τὸ εἶδος τῆς μελέτης, τὴν ὁποία θὰ ἐπιχειρήσουμε νὰ κάνουμε. Ἀκόμα στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ λάβουμε ὑπ' ὄψιν καὶ τὸν ἀριθμὸ τῶν παιδιῶν τῆς τάξεως, ποὺ πρέπει νὰ ἀκολουθήσουν τὸ ἴδιο μάθημα. Ἡ τεχνικὴ τῆς ἐπισκέψεως διαφέρει ἀκόμα καὶ ἀνάλογα μὲ τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπό. Π.χ. ἄλλη τεχνικὴ χρειάζεται, ὅταν θέλουμε νὰ ἀναπτύξουμε τὴν περιέργειαν τῶν μαθητῶν μας καὶ ἄλλη, ὅταν θέλουμε νὰ ἐμπεδώσουμε ἓνα μέρος ἀπὸ κάποιον μάθημά μας.

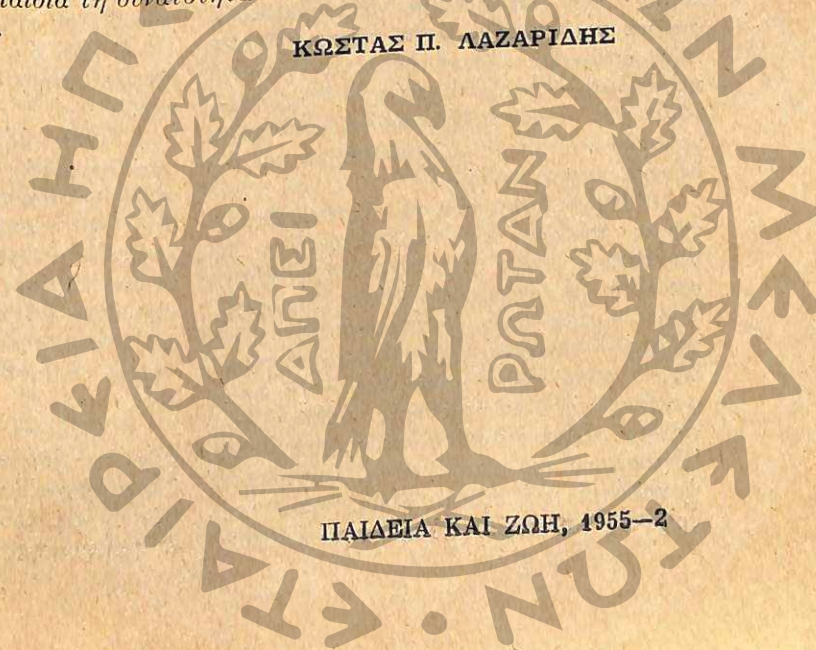
Γεννιέται ὁμως τὸ ἐρώτημα: σὲ ποιά μουσεῖα μποροῦμε νὰ κάνουμε ἐπισκέψεις χρήσιμες γιὰ τὴ δουλειά μας; Κάθε εἶδος μουσείου μπορεῖ νὰ μᾶς παρᾷ χρήσιμα στοιχεῖα γιὰ τὸ διδακτικὸ μᾶς ἔργο. Γι' αὐτὸ οἱ ἐπισκέψεις μας μποροῦν νὰ γίνωνται στὰ ἱστορικὰ καὶ στὰ ἐθνολογικὰ μουσεῖα, στὰ μουσεῖα τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας, καθὼς καὶ στὰ καλλιτεχνικά.

Τὸ περιεχόμενο ἐνὸς ἱστορικοῦ μουσείου ἐνδιαφέρει πάρα πολὺ τὸ παιδί. Οἱ συλλογὲς ὅταν φυλάσσονται καθὼς πρέπει ξαναζωντανεύουν τὴν περασμένη πραγματικότητα, ἀποτελοῦν πραγματικὴ σκηνογραφία, ποὺ ζωντανεύει τὰ γεγονότα καὶ κινεῖ πάντοτε ζωηρὰ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν παιδιῶν.

Ἡ Geneviève Dreyfus-Sée γράφει πῶς ἐχρησιμοποίησεν ἐπιμελῶς τὴν ἐπίσκεψιν τῆς τάξεώς της σ' ἓνα ἐθνογραφικὸ μουσεῖο. Ἡ τάξις της ἀποτελεῖται ἀπὸ παιδιὰ ἡλικίας 7—8 χρόνων. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν γεννήθηκε ἡ ἀνάγκη νὰ βοηθοῦν τεκμήρια γιὰ τὴ ζωὴ τῶν Ἑσκιμῶν. Τὸ ἐνδιαφέρον τῶν παιδιῶν γιὰ τοὺς Ἑσκιμῶν εἶχε διεγερθῇ ἀπὸ κάποιο ἀνάγνωσμα μὲ τὸν τίτλο: «Μέσα στὴ μεγάλη νύχτα» τοῦ συγγραφέα G. Lory. Ἐνας φίλος τοῦ σχολείου της, ποὺ εἶχε παραμείνει ἀρκετὸ καιρὸ στὴ Γροιλανδία, εἶχε πλουτίσει τὸ ἀρχεῖο τῆς τάξεως σχετικὰ μὲ τοὺς Ἑσκιμῶν μὲ ἱερογραφίες, μὲ σχέδια, μὲ χάρτες κτλ. Ἀκόμα ὁ φίλος αὐτὸς εἶχε δώσει καὶ διάφορες ἀπαντήσεις σὲ ἐρωτήματα ποὺ τοῦ εἶχαν θέσει τὰ παιδιὰ ἀπάνω στὸ ἴδιο θέμα. Τὰ παιδιὰ μάζεψαν τὰ στοιχεῖα αὐτὰ καὶ ἔκαναν βιβλίον. Ἀποφάσισαν μάλιστα νὰ ἐπιχειρήσουν νὰ φτιάσουν καὶ ἓνα χωριὸ Ἑσκιμῶν σὲ μικρογραφία μὲ πλαστιλίνη, γῆφο καὶ δέρμα. Κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν ὁμως τῆς τελευταίας αὐτῆς ἐργασίας αἰσθάνθηκαν τὴν ἀνάγκη νὰ δοῦν ἀπὸ κοντὰ καὶ αὐτοῦσια τὰ πραγματικὰ ἀντικείμενα τῶν Ἑσκιμῶν, κυρίως νὰ δοῦν τίς λάμπες καὶ τὸ μέρος, ὅπου ἀνάβουν φωτιά, γιὰτὶ γι' αὐτὰ εἶχαν ἀντιφατικὰς πληροφορίες. Πῆγαν λοιπὸν καὶ ἐπισκέφθηκαν τὸ ἐθνολογικὸ μουσεῖο, ποὺ ἔχει τὸ ὄνομα «Le musée de l'homme» καὶ μόνον μὲ τὴν ἐπίσκεψιν αὐτὴν τελείωσε ἡ συζήτησίν τους. Οἱ μικρὲς διαστάσεις τοῦ τμήματος τοῦ μουσείου, τὸ ὁποῖον ἦταν ἀφιερωμένον στοὺς Ἑσκιμῶν, ἔκανε τὰ παιδιὰ νὰ κατακτήσουν πολὺ καλὰ τὸ θέμα, γιὰ τὸ ὁποῖο εἶχαν ἀσχοληθῇ τόσο πολὺ. Καὶ ἡ σοφὴ συγγραφεὺς καταλήγει μὲ τὴν ἐξῆς παρατήρησιν: «Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν μας ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ μουσείου, ποὺ βάσταξε περίπου 1 1/4 ὥρας, δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι τὸ γεγονὸς νὰ δοῦν τὰ παιδιὰ τὰ ἀληθινὰ πράγματα δὲν ἔφερε εὐχάριστα ἀποτελέσματα. Τοὺς ἔφερε ἱκανοποίησιν τοῦ πνεύματος καὶ μεγάλη χαρὰ, γιὰτὶ βρέθηκαν μπροστὰ σὲ πράγματα, ποὺ τοὺς φαίνονταν πᾶν τόσο γνωστά».

Τὸ ἴδιο πολὺ μεγάλη ὠφέλεια μποροῦμε νὰ ἔχουμε καὶ ἀπ' τὴν ἐπίσκεψιν σὲ μουσεῖα Φυσικῆς Ἱστορίας. Κατὰ τὰ λόγια τοῦ Richard C. Potter: «Ἡ Φύσις εἶναι ἡ κληρονομιά τῶν παιδιῶν». Ὁ ἴδιος τοῖς εἶπει: «Καθὼς τὸ μουσεῖον τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας εἶναι νὰ δῶν τὰ παιδιὰ τὴν δυνατότητα νὰ νοιώσουν καὶ νὰ ἀγαπήσουν τὴ Φύσιν καὶ τοὺς νόμους της».

ΚΩΣΤΑΣ Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

δημοσίευση, σε μορφή μελέτης, των αποτελεσμάτων μιας έρευνας που έγινε στο 1952 από 30 ψυχολόγους, παιδαγωγούς, γιατρούς, ειδικευμένους κοινωνικούς εργάτες, σχετικά με την απήχηση της εκπαίδευσης στην πνευματική υγεία των παιδιών της Ευρώπης.

Πρόκειται, καθώς βλέπει κανείς, για μια σειρά έρευνων πάνω στις κοινωνικές επιδράσεις που ευνουίζουν ή εμποδίζουν την αρμονική ανάπτυξη του παιδιού. Σκοπός όλων αυτών των μελετών είναι να σταματήσει, σιγά-σιγά, την άγωγία και τη νευρική ένταση, που είναι πηγές συγκρούσεων ανάμεσα στα άτομα, τις ομάδες και τα έθνη.

Το Τζεντζενχουάρο αρχίζει να ζει

Ο Όργανισμός Ηνωμένων Εθνών για την Παιδεία, την Επιστήμη και την Πνευματική Καλλιέργεια (ΟΥΝΕΣΚΟ) δημοσίευσε, πριν από λίγον καιρό, ένα εικονογραφημένο φυλλάδιο με τίτλο: Το Τζεντζενχουάρο αρχίζει να ζει. Θέλει να δείξει πώς με τη λαϊκή διαφώτιση, την πρακτική και ανθρωπιστική, έγινε δυνατόν να αλλάξει ή ζωή μιας εξαθλιωμένης κοινότητας στα μεξικανικά ύψιπέδια.

Το βιβλιαράκι εκθέτει το έργο που πραγματοποιήθηκε μες στον πρώτο χρόνο λειτουργίας του Κέντρου του Πατζκουάρο, που ιδρύθηκε από την Ούνεσκο, τη Μεξικανική κυβέρνηση και τον Όργανισμό Αμερικανικών Κρατών, και που βασικός του σκοπός είναι να μορφώσει στελέχη εκπαιδευτικά, που, όταν τελειώσουν την περίοδο της δικής τους εκπαίδευσης, θα εξακολουθήσουν αυτή τη δουλειά στον τόπο του καθέναν.

Το Τζεντζενχουάρο, ένα χωριό με τριακόσιους κατοίκους, το διάλεξαν για παράδειγμα εδώ, μέσα σε είκοσι ινδιάνικες κοινότητες, που χρησίμευσαν ως «τάξεις» στους εκατό πρώτους σπουδαστές. Αυτοί οι «σπουδαστές» εκπαιδεύθηκαν σε γεωπόνους, δασκάλους, υπαλλήλους υπηρεσιών υγιεινής, νοσοκόμους ή επιθεωρητές της εκπαίδευσης, με την πρακτική δουλειά και την πείρα τους από την επαφή με τον πληθυσμό.

Οι μεταβολές που έγιναν στο Τζεντζενχουάρο ισοδυναμούν με επανάσταση. Μόλις ο πληθυσμός απόκτησε εμπιστοσύνη, μονάχος του πια πραγματοποιήσε γρήγορες προόδους: διευθέτηση άμαξιτου δρόμου, χτίσιμο σχολείου, κατασκευή όπωρόκηπων και λαχανόκηπων, συνεταιρικού μύλου και υπαίθριου θεάτρου, εισαγωγή λιπασμάτων και διαλεχτών σπόρων, εκτός από την εξαιρετικά σπουδαία καινοτομία: το καμίνι για τα τουβλά που αντικατέστησε το άνθυγιινό και πατροπαράδοτο τζάκι.

Το φυλλάδιο αναφέρει, εξάλλου, τα έγχειρίδια, τις μορφωτικές ταινίες και τις αγγελίες που τοιχοκολλεί το Κέντρο του Πατζκουάρο, και περιγράφει τις μεθόδους κατασκευής, που μερικές βρέθηκαν κι εφαρμόστηκαν εκεί, για πρώτη φορά.

Στο τέλος, το φυλλάδιο τονίζει πως αυτά τα αποτελέσματα είναι ελάχιστα ακόμα, αν συλλογιστεί κανείς το τεράστιο μέγεθος της προσπάθειας που πρέπει να γίνει. Μονάχα στη Λατινική Αμερική υπάρχουν εβδομήντα εκατομμύρια αναλφάβητων. Αλλά, σήμερα, δημιουργούνται εκεί πολυάριθμα εθνικά εκπαιδευτικά κέντρα, ανάλογα με το Κέντρο του Πατζκουάρο, που συχνά τα διευθύνουν παλαιοί μαθητές του. Καθημερινά αυτή η παλαιοί μαθητές, κι αυτό το γεγονός κίνηση απλώνεται, κι αυτό το γεγονός αποτελεί τη μεγαλύτερη ενθάρρυνση για την επίδραση που ασκεί το πρώτο διεθνές Κέντρο βασικής παιδείας.

(Από Δελτίο Ειδήσεων της ΟΥΝΕΣΚΟ)

Μετάφρ. Μ. Παπαδάκη-Χουρδάκη

Το φαινόμενο της δυσλεξίας

Δυσλεξία είναι ή δυσκολία που παρουσιάζουν μερικά παιδιά στο ν' αναγνωρίσουν, να καταλάβουν, ν' αναπαραστήσουν τα γραπτά σύμβολα της γλώσσας, επομένως να διαβάσουν και αργότερα να ορθογραφήσουν.

Το φαινόμενο αυτό μοιάζει περίεργο, γιατί δεν εξαρτάται πάντοτε από τη διανοητική κατάσταση του παιδιού. Το συναντούμε βέβαια σε παιδιά μέτριας νοημοσύνης, καθυστερημένα ή με μη κανονική ψυχοσωματική ανάπτυξη. Το ίδιο όμως το βρίσκουμε και σε παιδιά με απόλυτως κανονική ευφυΐα ή και ανώτερη από το μέσο όρο και που ή γενική τους ανάπτυξη είναι αρμονική.

Η διανοητική καθυστέρηση φυσικά παίζει το ρόλο της στη δυσκολία της αναγνώσης, όπως και σ' όλες τις δυσκολίες των καθυστερημένων παιδιών. Η δυσλεξία όμως, σαν καθαρό φαινόμενο, την αιτία της θα μπορούσαμε να πούμε ότι την οφείλει σε διαταραχές έξω από τη διανοητική ικανότητα του υποκειμένου. Άλλωστε πολλά μέτριας νοημοσύνης παιδιά μαθαίνουν να διαβάζουν πολύ ικανοποιητικά.

Ποιές είναι οι χαρακτηριστικές εκδηλώσεις της δυσλεξίας:

- Το παιδί παρουσιάζει καθυστέρηση λόγου για την ηλικία του.
- Η άρθρωσή του είναι κακή. Ή τραυλίζει.
- Το λεξιλόγιό του φτωχό.
- Η μνήμη του ελλιπής, επιπόλαιη.
- Δεν είναι σε θέση να διαβάσει και να καταλάβει ένα κείμενο της ηλικίας του.
- Ή διαβάζει πολύ άσχημα, παραμορφώνει, πηδάει λέξεις, «τρώει» συλλαβές ή γράμματα.
- Κάνει αναγραμματισμούς διαβάζοντας και γράφοντας.
- Δεν αναγνωρίζει σωστά, συγχέει τα σύμφωνα.

Το ψυχοπαιδαγωγικό πρόβλημα που συνεπάγεται ή δυσλεξία είναι πολύ σοβαρό. Γίνεται πολύ σοβαρότερο, γιατί οι περισσότεροι δάσκαλοι δεν το έχουν υπ' όψη τους. Έτσι, ένα δυσλεξικό παιδί εύκολα κατατάσσεται στα καθυστερημένα, γιατί δεν είναι σε θέση να διαβάσει. Άλλωστε, όσο περνούν τα χρόνια, του δημιουργείται πραγματική σχολική καθυστέρηση με δυσάρεστες συνέπειες για το σχολικό του μέλλον, το μέλλον του γενικά, την ψυχική του ισορροπία.

Τα περισσότερα δυσλεξικά παιδιά καταλήγουν να έχουν διαταραχές στο χαρακτήρα, κάτι που περιπλέκει επιπλέον την όλη κατάσταση.

Σε τί οφείλεται ή δυσλεξία:

Γενικά, ή συχνότητά της εξαρτάται από τη γραπτή έκφραση κάθε γλώσσας. Όσο μια γλώσσα απομακρύνεται από τη φωνητική γραφή της προφοράς της, τόσο γίνεται πιο δύσκολη στην ανάγνωση.

Αυτός είναι ο έξω από το παιδί λόγος, που δεν έχει καθολική αξία ως προς την εμφάνιση της δυσλεξίας. Η ανωμαλία αυτή έχει άμεση σχέση με όριση κατάσταση του παιδιού, που καθορίστηκε από ενδογενείς ή εξωγενείς αιτίες.

Το δυσλεξικό παιδί, όχι δε θέλει, δε μπορεί να διαβάσει. Η δυσλεξία κατ' αρχήν προϋποθέτει όριση ψυχοβιολογική ανάπτυξη, εμφάνιση.

νιση και ώριμότητα λειτουργιών ειδικών και έναρμόνιση μεταξύ τους. Στην περίπτωση της δυσλεξίας παρατηρούνται διαταραχές που θίγουν την αντίληψη και μνήμη (στην πλατεία τους έννοια). Όταν αυτές οι διαταραχές δεν υπάρχουν, ωστόσο όμως έχουμε όλα τα συμπτώματα της δυσλεξίας, εξωτερικοί λόγοι αναχαίτισαν και δημιουργήσαν στο παιδί κατάσταση άναστολης και διαταραχής των ειδικών ικανοτήτων που χρειάζονται για την ανάγνωση.

Ποιές οἱ αἰτίες τῆς δυσλεξίας :

Ἐνδογενεῖς αἰτίες :

1. Ἀνωμαλία προσανατολισμοῦ.

Τὸ δυσλεξικὸ παιδί δὲν ἔχει τὴν ἱκανότητα τοῦ προσανατολισμοῦ. Δυσκολεύεται ν' ἀναγνωρίσει, ἢ δὲν ἀναγνωρίζει διόλου, τὸ μέγεθος, τὸ σχῆμα, τὴ διάθεση τῶν ἀντικειμένων μέσα στὸ χῶρο, τὸ δεξιὰ-ἀριστερά, τὸ πάνω-κάτω. Καὶ τοῦτο γιατί οἱ ὀπτικές του παραστάσεις δὲ σχηματίζονται ὁμαλά.

Ἡ ἀνωμαλία αὕτῃ ἀναφέρεται φυσικά καὶ στὴν εἰκόνα, τὴν παράσταση ποὺ ἔχει τοῦ σώματός του. Ἡ παράσταση τοῦ «σχήματος τοῦ σώματος» δημιουργεῖται σιγά-σιγά στὴ συνείδησή μας, ἀκολουθώντας τὴ γενικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ὁργανισμοῦ. Τὸ δυσ-λεξικό παιδί ἔχει ἀνεπαρκῆ τὴν αἰσθητικὴν τῶν διαφόρων μελῶν τοῦ σώματός του καὶ τὴν εἰκόνα του τὴν προβάλλει ἀτελῶς στὸ χῶρο.

Δέ μπορεί νά ξεχωρίσει, ἡ τὸ καταφέρνει ἔπειτα ἀπὸ δισταγμό, τὸ δεξιὰ-ἀριστερά, σὲ σχέση μετὰ τὸν ἑαυτοῦ τοῦ ἢ μετὰ τὸν ἔξω κόσμον, σὲ κάθετο καὶ ὀριζόντιο ἐπίπεδο.

*Η, όταν τις επαναλαμβάνει, είναι σύμμετρες ἢ ἀντεστραμμένες.

Η έλλειψη κινησθητική μνήμη συνοδεύεται συχνά από κινητική άρρυθμία, εμφανή στο γράψιμο.

Σε πολλά άριστέρόχερα παιδιά, που τὰ υποχρέωσαν νά χρησιμοποιήσουν τὸ δεξί, συχνότατα δημιουργοῦνται οἱ ἴδιες διαταραχὲς μὲ τὴς ἴδιες συνέπειες.

Στο υποκείμενο πού η αναγνώριση μέσα στο χώρο της θέσης του έαυτού του και των αντικειμένων δέν είναι δυνατή, είναι τó ίδιο αδύνατη ή αναγνώριση της κατεύθυνσης και διάθεσης των συμβόλων τής γραπτής γλώσσας.

2. Διαταραχές στην ανάλυση τῶν ἀκουστικῶν φαινομένων.

“Όποια κι αν είναι ή άκουστική τους όξύτητα, τά παιδιά πού τά χαρακτηρίζουν αυτές οί διαταραχές, δέν μπορούν νά έκτιμήσουν καί ν’ άξιολογήσουν τή φύση τών ήχων-φθόγγων. Οί φθόγγοι έκφέρονται μέ όρισμένο χρονικό ρυθμό. Τά δυσλεξικά παιδιά δέν μπορούν νά θυμηθοῦν σωστά ούτε τό ρυθμό ούτε τή σειρά τής έκφοράς τών ήχων, ούτε τόν άριθμό τους. Ή άριθμο-ρυθμική αύτή άνωμαλία είναι συνέπεια κακών άκουστικῶν παραστάσεων, άνεπαρκούς άκουστικής μνήμης.

Χαρακτηριστική είναι και η ανικανότητα των δυσλεξικών να συνδέσουν τις ακουστικές με τις όπτικές παραστάσεις. Έπακόλουθο, ή σύγχυση και η δυσκολία στην κατανόηση της γραπτής γλώσσας, ή αναστολή στη γλωσσική έκφραση, γιατί η γλώσσα βασίζεται κατ' έξοχήν στην ακοή.

Στις ελαφρότερες περιπτώσεις, η ανωμαλία αυτή φανερώνεται στην εποχή της ορθογραφίας. Η δυσορθογραφία όμως συμβαίνει να οφείλεται και στην καθυστέρηση της ικανότητας της αφαίρεσης.

Για να ὀρθογραφῇσι τὸ παιδί, χρειάζεται νὰ ἔχει φτάσει στὸ στάδιο τῆς ἀφαί-
ρεσης, πού εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ νὰ καταλάβει τὴ γλώσσα στὴ γραμματικὴ τῆς δια-
μόρφωση καὶ στὶς κατηγορίες τῆς. "Αν δὲν ἔχει φτάσει σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, τὸ παιδί
χρησιμοποιεῖ τὶς λέξεις χωρὶς νὰ ξέρει τί εἶναι ἢ μία καὶ τί ἡ ἄλλη, γιατί δὲν ἔχει κατα-
λάβει τὴ σημασία τοῦ κάθε μέρους τοῦ λόγου. Δὲ σχηματίζει τότε σωστὰ οὔτε λέξεις
οὔτε φράσεις.

Στην κατηγορία αυτήν ανήκουν τα παιδιά που άργησαν να μιλήσουν. Το γεγονός όμως αυτό δεν αποτελεί κανόνα. Τα παιδιά που δεν μιλούν στην ώρα τους δεν είναι αναγκαστικά όλα δυσλεξικά.

Οἱ ἐξωγενεῖς λόγοι :

3. Κακή μέθοδος ανάγνωσης.

Πρώτη αναφέρουμε την όλική, όσο και να φαίνεται περίεργο και άναχρονιστικό.

Ἡ ὀλική μέθοδος, περίφημη γιὰ τὰ ὁμαλά ἀπὸ κάθε ἀποψη παιδιὰ, μπορεῖ νὰ εἶναι καταστρεπτική γιὰ τὰ ὄχι πολὺ προικισμένα—ἀναντίρρητα εἶναι καταστρεπτική γιὰ τὰ δυσλεξικά.

Ἡ ὅλική μέθοδος ἀνάγνωσης δίνει συνολικὴ εἰκόνα τῆς λέξης. Πολλὰ παιδιά, διόλου δυσλεξικά, ἀλλὰ ὄχι πολὺ προικισμένα, δὲν καταφέρνουν νὰ συλλάβουν καθαρὰ τὴ λέξη, σχηματίζουν μιὰ «περίπου» εἰκόνα τῆς, τὴ συγχέουν μὲ ἄλλες ποὺ τῆς μοιάζουν, σκονταφτουν καὶ δὲ μποροῦν νὰ διαβάσουν τίς μεγάλες ἢ τίς ἄγνωστες λέξεις, οὐσιαστικὰ δηλαδὴ δὲ μαθαίνουν νὰ διαβάζουν καὶ παρουσιάζουν ὅλα τὰ συμπτώματα τῆς δυσλεξίας.

Αυτόνομη είναι το πόσο απόλυτως καταστρεπτική είναι ή μέθοδος αυτή για τα δυσλεξικά παιδιά, που ήδη έχουν διαταραχέστετοι, ώστε δύσκολα μπορούν ν' αποκτήσουν καθαρές και σωστές παραστάσεις.

Τελευταία στατιστική στη Γαλλία ανέβαζε το ποσοστό της δυσλεξίας σε 40 ο/ο σε σχολεία που εφαρμόζεται η καθαρή όλικη μέθοδος και σε 27 ο/ο σε κείνα που εφαρμόζεται η ήμι-ολική.

Περιττό βέβαια να πούμε ότι μερικές μέθοδοι δήθεν ξυπνες, δήθεν πρωτότυπες, που διατείνονται ότι δίνουν την ανάγνωση σαν παιχνίδι, περισσότερο κουράζουν και μπερδεύουν το παιδί, παρά του κάνουν πιο προσιτή την τόσο σημαντική αυτή κα-
τάκτηση.

σχολείο—φέρνει την ίδια σύγχυση. Και η καλύτερη μέθοδος άλλωστε, αν χρησιμοποιηθῇ μικρό χρονικό διάστημα, δίνει πενιχρά αποτελέσματα. Τό καταλαβαίνω και τó μαθαίνω δέν εἶναι ταυτόσημα. Οἱ γνώσεις τοῦ παιδιοῦ εἶναι εὐθραυστες, ἡ μνήμη του ἀσταθῆς. Ἀπόδειξη, παιδιὰ ποῦ ἔχασαν ἀπό μνημυγίτιδα τὴν ἀκοή σὲ ἡλικία 4,5 καὶ 6 χρονῶν δὲ διατηροῦν κανένα ἴχνος τῆς γλώσσας ποῦ μιλοῦσαν πρὶν εὐχερῶς. Στὰ παιδιὰ χρειάζεται ὁ καιρὸς καὶ ἡ ἐπανάληψη γιὰ νὰ γίνουν κτῆμα τοὺς ὅ,τι τοὺς διδάσκουμε.

4. Συνθήκες και συμπτώσεις διαφορές, ψυχικοί τραυματισμοί.
Είναι περιττό, νομίζουμε, να δώσουμε πολλές εξηγήσεις για την περίπτωση
Θα μπορούμε όμως απαραίτητο να πούμε δύο λόγια για τη διγλωσσία.

‘Η ἐπιθυμία τῶν γονιῶν καὶ μερικές φορές οἱ συνθήκες ἐπιβάλλουν στοῦ παιδι, πρὶν τελειώσει καὶ τὰ τέσσερα του χρόνια, τὴν ἐκμάθηση μιᾶς ξένης γλώσσας. Ἡ γλώσσα ὅμως δὲν εἶναι κάτι τὸ μηχανικό. Εἶναι σύστημα σκέψης τοῦ οργανώνεται σὲ σχέση με τὴν ψυχοβιολογική ἀνάπτυξη τοῦ νεαροῦ ὑποκειμένου. Πρὶν ἐξελεγχθῇ καὶ ἐνταχθῇ ἀρκετὰ στοῦ παιδι ἡ μητρική γλώσσα, ἡ διδασκαλία μιᾶς ξένης εἶναι ἐπικίνδυνη γιὰ τὴν ὁμαλή ἐξέλιξή του. Διγλωσσοὶ ἀπὸ πολὺ νεαρή ἡλικία ἔχουν γλωσσικὲς διαταραχές. Θὰ θέλαμε ἐπίσης νὰ τονίσουμε, ὅτι μὲ κανένα τρόπο τὸ παιδι δὲν πρέπει νὰ μάθει νὰ γράφει τὴν ξένη γλώσσα, πρὶν μάθει ικανοποιητικὰ νὰ γράφει τὴν μητρική.

Ἀνάλογα με τις αιτίες που προκαλούν τη δυσλεξία, μπορούμε να διακρίνουμε τέσσερες κατηγορίες δυσλεξικών:

1. Αυτούς που έχουν γλωσσικές διαταραχές.
2. Αυτούς που έχουν γλωσσικές διαταραχές.
3. Τις μικτές περιπτώσεις— που είναι και οι συχνότερες—όπου βρίσκουμε και τις δυο προηγούμενες αιτίες.

νικής φιλολογίας». Τα λίγα ποιήματά του εξ άλλου δεν έχουν άλλη υπόσταση, παρά μόνο δείχνουν την εκλεπτυσμένη συναισθηματικότητα του. Οι μεταφράσεις του μ'ας πείθουν για τη μόρφωση και την εμβρίθεια του Βικέλα, αδιάφορο αν δεν μπορούν ν' αποτελέσουν μόνιμα μεταφραστικά δοκίμια. Είναι ποικιλώτατες στην προέλευσή τους. 'Από την αρχαία ελληνική λογοτεχνία μετέφρασε την «Οδύσσεια» του 'Ομήρου. 'Από τη γαλλική την «Εσθήρ» του Ρακίνα. 'Από την αγγλική τα δράματα του Σαίξπηρ («Οθέλλος»), («Λήρ»), («Άμλετ»), («Μάκβεθ»), («Ρωμαίος και 'Ιουλιέτα»), («Έμπορος της Βενετίας»). 'Από την ισπανική τον «Μέγα Γαλεότο» του 'Εσσεγαράν. 'Από τη δανική τα «Παραμύθια» του 'Αντερσεν.

Αυτά, σύντομα, για τη λογοτεχνική παραγωγή του Βικέλα. 'Υπάρχει όμως και άλλη προσφορά του, πολυσύνθετη και πολύπλευρη, εκείνη που αναφέρεται στον τομέα της κοινωνικής δράσεως. 'Ο Βικέλας ανέπτυξε σημαντική μέριμνα για το εθνικό σύνολο. 'Όλες του οι προσπάθειες αποτελούν έναν αλληθινό εκπαιδευτικό ορίαμβο.

Θ' αναγράφουμε απλά τις διάφορες υπηρεσίες, που πρόσφερε ο Βικέλας. Και πρώτη είναι εκείνη που αναφέρεται στον Σύλλογο των 'Ωφελίων Βιβλίων. Αυτός υπήρξε ο ιδρυτής του (1899) και ο συνεχής χορηγός του που εμόχθησε για την προκοπή του. 'Επίσης, με τη συμβολή του Βικέλα έγιναν οι 'Ολυμπιακοί αγώνες στα 1896. Σ' αυτόν οφείλεται η ίδρυση του Οίκου Τυφλών και της Σκοπευτικής Σχολής. Με τον ίδιο τρόπο εργάστηκε για να συγκροτηθεί 'Εκπαιδευτικό Μουσείο και Παιδαγωγική Βιβλιοθήκη.

'Ιδιαίτερα η Λαϊκή 'Εκπαίδευση χρωστάει στον Βικέλα αληθινή ευγνωμοσύνη. Για τη βελτίωσή της αγωνίστηκε ο Βικέλας. Πολλά βιβλία πρόσφερε στις Σχολικές Βιβλιοθήκες. Κάποτε ο Σύλλογος των 'Ωφελίων Βιβλίων χάρισε 20 χιλιάδες βιβλία σε 600 Δημοτικά Σχολεία του Κράτους. Με την πρωτοβουλία πάλι του Βικέλα έγινε στα 1904 το πρώτο 'Εκπαιδευτικό Συνέδριο. 'Αξιόλογη υπήρξε και η έκδοση γεωφυσικών και ιστορικών πινάκων και θρησκευτικών εικόνων. 'Εξ άλλου, τ'α σχολικά όργανα για την εποπτική διδασκαλία ήταν μια από τις σπουδαιότερες φροντίδες του Βικέλα, τις σχετιζόμενες με το λαϊκό σχολείο. 'Όταν κάποτε η 'Ελληνική Βουλή συζητούσε νομοσχέδια για τα διδακτικά βιβλία, η συμβολή του Συλλόγου των 'Ωφελίων Βιβλίων υπήρξε γόνιμη, γιατί έθεσε υπ' όψη της Βουλής σχετικά νομοθετήματα των ξένων κρατών. Κατάπληξη πρέπει να προκαλέσει σήμερα η προσπάθεια του Βικέλα για την ίδρυση «Εργατικής Σχολής», την οποία θεωρούσε ως συμπλήρωμα του δημοτικού σχολείου, δηλαδή είχε αμυδρή ιδέα, εκείνη μάλιστα την εποχή, για επέκταση της μορφώσεως που παρείχε τότε το τετρατάξιο λαϊκό σχολείο στα παιδιά του ελληνικού λαού. Κι' ενώ το εξατάξιο σχολείο πραγματοποιήθηκε

ύστερ' από πολλούς αγώνες στα 1929, δεν έπαψαν έως σήμερα να υπάρχουν πολέμοι του!

Πόσο φωτισμένη αντίληψη είχε για το λαϊκό σχολείο ο κοσμογυρισμένος αυτός Έλληνας, το δείχνει σε μιάν αφήγησή του, που επιγράφεται «Το σχολείο του χωριού». 'Εκεί περιγράφεται με ζωηρά χρώματα ο διδάσκαλος ενός χωριού. Θαρρεί κανένας ότι ο Βικέλας μ'ας δίνει το πρότυπο του αληθινού παιδαγωγού των ψυχών, του αποστόλου της υπαίθρου: «'Εντιμος, έγκρατης, αξιοπρεπής, ακάματος εις το έργον του, προστάτης των ασθενών και των αδυνάτων, ένθερμος πρωταγωνιστής εις π'αν ό,τι ενδιαφέρει την υλικήν και ήθικην του χωριού βελτίωσιν, αυτός είναι ή ψυχή, αυτός ή κεφαλή της μικράς ταύτης και άφανους κοινότητος. Είθε π'αν έν 'Ελλάδι χωρίον, τοιούτον να είχε διδάσκαλον...». Πόθος άκοίμητος για την προαγωγή του λαϊκού σχολείου διαπνέει όλο το αφήγημα αυτό του Βικέλα. Πόσο έβλεπε επίσης ο Βικέλας με καθαρή ματιά τον σωστό δρόμο για την όρθή γλωσσική επίδραση στο παιδί, το πιστοποιεί μια σκηνή από εξετάσεις σε δημοτικό σχολείο, όπως τις περιγράφει ο Βικέλας, και ιδίως το πώς τις σχολιάζει τις εξετάσεις αυτές. 'Αναφέρονται στη Γραμματική. 'Ο Βικέλας συμπεραίνει: «'Εσκεπτόμην κατά τι δύναται ποτε να χρησιμεύση εις ένα χωρικών του δικού ή εκμάθησιν και ήρχισα να ρεμβάζω». Και παρακάτω, αúστηρότερα: «'Πρὸς τί, δι' όνομα του Θεού, πρὸς τί τοσούτου κόπου δαπάνη; Κι' ακόμα πιο κάτω, στοχαστικώτερα: «Και όμως αντί του χρόνου του καταναλωθέντος εις την άσκοπον ταύτην διδασκαλίαν, πόσα ήδύναντο να μάθουν άλλα χρήσιμα εις τον ταπεινόν των εργατικών βίον»!

Για τη διπλή υπόσταση του Βικέλα, τη λογοτεχνική και την κοινωνική, πολλά ακόμα θα μπορούσαν να ειπωθούν. 'Εκτενή μελέτη, όπου περιέχονται πολλά βιογραφικά στοιχεία και κατατάσσεται με περισσή επιμέλεια το έργο του, έδημοσίευσε ο Δρ. Σ. Μπαλάνος (περιόδ. «Νέα 'Εστία», 1945, τόμ. ΔΗ', σελ. 493—498 και 574—581). Πρώτιστη σημασία έχει ή προοπτική, με την όποια αντίκρυζε τ'α προβλήματα της εποχής του ο Βικέλας. 'Ο Κωστής Παλαμάς σε σχετικό άρθρο του στο «'Εμπρός» της 23-12-1923 έτόνισε το γεγονός ότι «ο Δημήτριος Βικέλας προσέιχε μεταξύ των όμοτέχνων και των συνομιλητών της γενεάς του και εις τοúτο ακόμη: έβλεπεν έμπρός. Πρὸς τους νέους ήτο έστραμμένος... και καθίστατο πρόξενος άγαθού εις την μετά το 1880 γενεάν...».

Προικισμένος με την άρετή την αυθόρμητη, με την αυστηρή χρηστότητα, που είναι το αδιάψεστο σημάδι της ύπεροχής, με την ηγία και ουσιαστική φιλοπατρία του, ο Βικέλας είναι ένα άνωτερο πρότυπο ανθρώπου. 'Από τον ανυπέρβλητο ζήλο του για την επίτευση του άγαθού και γενικά από την εθνωφελή προσωπικότητά του έμεινε σ' έμάς τους μεταγενέστερους ένα ωραίο δίδαγμα.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΕΥΔΗΣ

'Ο 'Ιωάννης Συκουτρής και ή Κύπρος

'Η «Νέα 'Εστία» αφιέρωσε το Χριστουγεννιάτικο τεύχος της στην Κύπρο. Στις σελίδες του τεύχους αυτού δημοσιεύθηκαν πολλά μελέτηματα, αναφερόμενα στην ιστορία του νησιού, στη φιλολογία, στην αρχαία βυζαντινή αρχαιολογία, στα δημοτικά τραγούδια, στη λαογραφία, στη λαϊκή τέχνη, στους αγώνες για την έλευθερία της Κύπρου κλπ. Είναι επαινετή ή προσπάθεια του τεύχους για τη συγκέντρωση και συνεξέταση ποικίλων πνευματικών απόψεων, οι όποιες σχετίζονται με την ελληνική μεγαλόνησο.

Θά ήταν παράλειψη όμως να μη θυμηθούμε τη στιγμή αυτή και να μην εξάρουμε, με την ευκαιρία, τη συμβολή ενός επιφανούς φιλόλογου, του άειμνήστου 'Ι. Συκουτρή, που εξέλιπε τόσο πρόωρα και τόσο άπροσδόκητα.

'Ο 'Ιωάννης Συκουτρής (1901-1937), όταν έπεράτωσε τις φιλολογικές σπουδές του στο Πανεπιστήμιο των 'Αθηνών στα 1922, έδιδάξε δύο χρόνια—από τον Σεπτέμβριο του 1922 έως το θέρος του 1924, σε ηλικία 21-23 χρόνων μόλις,—στη Λάρνακα της Κύπρου. 'Όπως ήταν φυσικό, δεν έμεινε άπρακτος ο άνήσυχος νους του Συκουτρή, έκει στην Κύπρο. 'Αν και του έλειπαν και τ'α στοιχειωδέστατα βοηθήματα μακριά στην έπαρχιακή κυπριακή πόλη, όμως διπλα στη σχολική απόδοσή του, μ'ας έδωσε πλούσια τ'α πρώτα δείγματα της επιστημονικής δραστηριότητάς του και τους πρώτους οίονους της μελλοντικής του φιλολογικής σταδιοδρομίας. 'Ο Συκουτρής άγάπησε και έγνωρισε πολύ το πολυφιλήτο νησί. Τρείς μήνες ύστερ' από την άφιξή του στη Λάρνακα, ίδρυσε το περιοδικό «Κυπριακά Χρονικά». 'Όσον καιρό έμεινε στην Κύπρο ο Συκουτρής υπήρξε ο διευθυντής του. Οι μελέτες, που έδημοσίευσε, ήσαν πολλές: φιλολογικές, ιστορικές, λαογραφικές, τοπογραφικές. 'Επίσης έκαμε συλλογή αξιόλογου υλικού και δημοσίευση άνεκδότων πηγών.

'Αναφέρω μερικά από τ'α δημοσιεύματα αυτά του Συκουτρή: «Κυπριακός κώδιξ των χρονικών Μιχαήλ του Γλυκά και Γεωργίου Μοναχού» (περιγραφή και αντίβλη άγνώστου κώδικος των δύο αυτών χρονογράφων), «Παλαιογραφικά των δύο άγνώστων χειρογράφων εκ Κύπρου» (μελέτη άγνώστων χειρογράφων της Κύπρου), «Γεράσιμος ο Γ' Πατριάρχης της Κύπρου», «Κύπριος, 1794-1797», «Κύπριος/πόλεως» (τοπογραφικά και ιστορικά πριακοί περίπατοι) (τοπογραφικά και ιστορικά μελετήματα για τ'α χωριά της Λάρνακας 'Αρα-μελετήματα, Βρομολεξία, 'Αγ. Γεώργιος), «'Η δίκη του Κυρίου άνεκδοτοι όμιλία». Πρέπει γορίου του Κυρίου άνεκδοτοι όμιλία». Πρέπει να σημειώσουμε ότι και ή «έναισιμος επί δι-δακτορία διατριβή» του Συκουτρή με τον τίτλο «Μιχαήλ Ψελλού, βίος και πολιτεία του όσιου Λύξεντιου κατά πρώτον εκδιδόμενος» έβα-σίσει σε κυπριακό κώδικα.

Δεν είναι αυτά μόνο τ'α κυπριακά θέματα του Συκουτρή. 'Όποιος φυλλομετρήσει τους τόμους των «Κυπριακών Χρονικών» θά βρεί κι' άλλες πραγματείες του, όπως «'Ιάκωβος ο Κύπριος»,

«Κυπριακά δημοτικά τραγούδια», «Λαογραφικά 'Ανάλεκτα», «Μοναστήρια έν Κύπρω» (σε πολλές συνέχειες), «Κυπριακή 'Αγιογραφία», «'Η μονή της 'Αγίας Θέκλας της Κύπρου», «'Ανεκδοτον έγγραφον του 'Αρχιεπισκόπου Συναίου Κωνσταντίου» κλπ. 'Επίσης με τον τίτλο «Ποικίλα» έδημοσίευσε σε πολλά τεύχη βιβλιοκρισίες και σχόλια, πάντοτε μεστά από περιεχόμενο. 'Ιδιαίτερα ασχολήθηκε και με την Κυπριακή βιβλιογραφία.

'Η φιλολογική εξέλιξη του 'Ι. Συκουτρή ύστερ' από τ'α δύο χρόνια της Κύπρου υπήρξε ραγδαία. Στα 1925 έπήγε για ευρύτερες σπουδές στη Γερμανία, όπου έμεινε έως το 1929, και άκουσε τις φιλολογικές παραδόσεις και έφοίτησε στα φροντιστήρια των καθηγητών Bethe, Koerte, Heinze, Jaeger, Wilamowitz, Maas κλπ. 'Ιδιαίτερα προσέχθηκε από τους γερμανούς διδασκάλους του ο άκαταπόνητος ζήλος και εκτιμήθηκε ή φιλολογική έπίδοση του Συκουτρή. Και μαθήματα φιλοσοφίας παρακολούθησε τακτικώτατα των καθηγητών Litt, Volkelt, Spranger κλπ. 'Ο φιλολογικός και ο φιλοσοφικός όπλισμός του Συκουτρή αναπτύχθηκαν σύμμετρα. Τ'α δημοσιεύματά του στη Γερμανία υπήρξαν άλλεπάλληλα και σημαντικώτατα. Συνεργάστηκε στα σοβαρώτερα γερμανικά περιοδικά, όπως στο «Hermes», «Gnomon», του όποιου μάλιστα υπήρξε από την έκδοσή του ο πρώτος Έλληνας συνεργάτης, και σε τόσα άλλα. 'Η κριτική του διείδυση εξεδηλώθη έντονη. 'Αναφέρω μιά, από τις πολλές, χαρακτηριστική περίπτωση: Τον σωζόμενο 'Επιτάφιο στους «έν Χαϊρωνεία πεσόντας» απέδειξε ο Συκουτρής γνήσιο έργο του Δημοσθένους—ένώ έως τότε θεωρείτο νόθο—με τη μέθοδο της εξέτάσεως του περιεχομένου και των ιστορικών περιστατικών και της αναλύσεως της γλώσσας και του ύφους. Την όρθότητα των απόψεων του Συκουτρή αναγνώρισαν φιλόλογοι μεγάλης όλης, όπως ο Jaeger, ο Maas κλπ. 'Η εργασία αυτή του Συκουτρή έγινε άφορμή ώστε να του ανατεθεί από τον όικο Teubner ή έκδοση του Δημοσθένους.

'Ας σημειωθεί έδω ότι για τη βαρυσήμαντη αυτή εργασία του Συκουτρή για τον 'Επιτάφιο του Δημοσθένους, που τόσο επαινήθηκε στο έξωτερικό, είχε αντιρρήσεις (!) στην 'Ελλάδα, στα 1931, κάποιος Στ. Τραχήλης. Πόση άγανάκτηση και σήμερα ακόμα, ύστερ' από τόσα χρόνια, προκαλεί μια τέτοια άπαράδεκτη επίκριση από άπληροφόρητο και κακοπροαίρετον άνθρωπο, το δείχνουν αυτές οι λέξεις, που γράφει σχετικά κάπου ο ίδιος ο Συκουτρή: «'Απηνήσα διά μακρών άνασκευάζων τα έπιχειρήματα του Τραχήλη και επαναλαμβάναν συνοπτικώς διά τους άναγνώστας της «'Αθηνάς» (τόμ. 43, 1931, σελ. 113-147), όσα διά μακρών υπέρ της γνησιότητος εξέθεσα γερμανιστί εις την μελέτην μου (περιόδ. «Hermes», 1928, σελ. 241-258), τ'α όποια και άνεγνωρίσθησαν ως όρθά υπό όλων. 'Ο τόνος της άπαντήσεώς μου ταύτης είναι άυστηρός, αν και έντός των κανόνων πάντοτε της εύπρετίας, και ο λόγος είναι, διότι

εἶχα ἐνώπιόν μου πρωτάκουστον δι' ἐμὲ φαινόμενον, νὰ γραφῇ ἐπὶ κίρις ἐναντίον ἐργασίας, τὴν ὁποίαν ὁ ἐπικρίνων δὲν ἀνέγνωσεν! Καὶ αὐτὸ ἔπρεπε νὰ τὸ ἀποδείξῃ. Εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ἐπανήλθε καὶ πάλιν ὁ Τραχῆλης μὲ ἀρθρον του εἰς τὴν «*Αθῆνῶν*» (τόμ. 44, 1932, σελ. 77-106). Ἀλλὰ δὲν ἀπῆντρα, οὔτε πρόκειται νὰ ἀπαντήσω. Εἰς ἕνα τόπον, ὅπου ἡ μανία τῆς ἐπικρίσεως, ἰδιαίτως ἐναντίον τῶν ὁμοσεθῶν, ἔχει ἀναχθῇ εἰς καθημερινὴν ἐνασχόλησιν, ἐφαρμόζω τὴν ἀρχὴν νὰ μὴ ἀπαντῶ εἰς ἐπικρίσεις, ἐφ' ὅσον εἶναι κακόπιστοι καὶ κακόβουλοι ἢ ἐφ' ὅσον ὁ ἑμπεiros ἀναγκρῶστος θὰ εὕρῃ εἰς τὸ ἐπικρινόμενον ἔργον μου ἐκ τῶν προτερίων ἀνεσχευασμένα τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ ἐπικριτοῦ».

Ο Γ. Συκουρτζής έδειχθηκε ὁμοια ἀναταπώ-
νητος κι' ὅταν ἀπὸ τῆ Γερμανία γύρισε στὴν
Ἑλλάδα. Στὰ 1930 ἐξελέγη ὑψηγῆτης κι' ἐδί-
δαζε στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ ἕως τὸν θάνατό
του—στὰ 1937—ἀδιαιτήτα, καὶ πολλὰ χρόνια
ἀναπλήρωνε μὲ ἐντολὴ τῆς Σχολῆς ἓνα τακτι-
κὸν καθηγητῆ, ποὺ ἀπουσίαζε στὴν Εὐρώπη.
Ἦ ἐπιδραση τοῦ στοὺς φοιτητὲς ὑπῆρξε γονι-
μώτατη.

Τὰ δημοσιεύματα τοῦ Συκουτρῆ κατὰ τὰ χρόνια ποὺ ἔζησε στὴν Ἑλλάδα ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴ Γερμανία, δηλαδὴ ἀπὸ τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1929 ἕως τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1937, ἦσαν πολὺ ὥριμα. Στὰ 1934 ἐξέδωκε στὴ σειρά τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ὡς πρῶτο τόμο τὸ «Συμπόσιον» τοῦ Πλάτωνος (κείμενο, μετάφρασις, εἰσαγωγή καὶ ἐρμηνευτικὲς σημειώσεις). Ἐπίσης ἔγραψε πολλὰ μελετήματα φιλολογικὰ καὶ φιλοσοφικά. Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι καὶ ἡ Εἰσαγωγή του στὴν «Ποιητικὴ» τοῦ Ἀριστοτέλους. Οἱ ἐργασίες του ἐπίσης στὴ διόρθωση ἀρχαίων ἐφαρμμένων χωρίων ἔχουν πολλὴ ἐνδιαφέρον (ὅπως στὰ «Θεοκρίτεια» κλπ.). Καὶ μὲ βυζαντινὰ θέματα ἀσχολήθηκε ὁ Συκουτρῆς, ὅπως μὲ τὴ Βυζαντινὴ Ἐπιστολογραφίαν, τὸ Σχίσμα τῶν Ἀρσενιατῶν κλπ. Τὸν ἐνδιέφερε καὶ ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία. Ἐγραψε ἐμπεριστατωμένη μελέτη γιὰ τὴ «Διδακκαλία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας». Ἡ μελέτη του ἐξ ἄλλου γιὰ τὸν «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου» τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ ἀποτελεῖ μιὰ πολὺ πρωτότυπη προσπάθεια γιὰ τὴν ἀνάλυση τοῦ μακροῦ αὐτοῦ ποιήματος καὶ εἶναι μιὰ ὑποδειγματικὴ φιλολογικὴ ἐρμηνεία νεοελληνικοῦ κειμένου. Ἀλλωστε ὁ Συκουτρῆς ἔβλεπε στὴ συνέχειά της τὴ μακροαίωνα παράδοση τῆς Ἑλληνικῆς Γραμματικῆς ἀπὸ τὸν Ὀμηρο ἕως καὶ τὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία. Ἀποδείξει ὅτι στὸ ἐναρκτήριό μάθημα τῆς ὀφηγσίας του μὲ τὸν τίτλο «Φιλολογία καὶ Ζωὴ» ἔχει ὡς χαρακτηριστικώτερο παράδειγμα στίχους τοῦ Παλαμᾶ. Πρέπει νὰ τονιστεῖ ἐδῶ ὅτι στὴ μελέτη του αὐτὴ ὁ Συκουτρῆς καθορίζει ὡς ἔργο τοῦ φιλολόγου ὅτι προσφέρει γιὰ τὰ γραπτὰ μνημεῖα τοῦ παρελθόντος ὅ,τι προσφέρει γιὰ τὰ ἔργα τοῦ παρόντος ἢ ζωντανὴ παράδοση. Ἐπίσης διακρίνει ὁ Συκουτρῆς τρία στάδια στὸ ἔργο

τοῦ φιλολόγου : τὸ ἐπιστημονικόν, τὸ καλλιτεχνικόν καὶ τὸ ἀνθρωπιστικόν, τὰ ὅποια καὶ ἐξετάζει συστηματικὰ στὴ μελέτῃ του αὐτῇ.

Ὁ Ἰωάννης Σκουτέρης ἔγινε, ὥπως εἶναι γνωστό, στόχος βιαιῶν καὶ λυσσασδῶν ἐπιθέσεων ἀπὸ ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους κινῶσιν ὁ πῦρ συμπλακιδῶς φθόνος καὶ ἡ πύρ βάνανση κακηντρέχεια. Ἰδίως τίς χυδαίότερες ἐπιθέσεις τίς ἀπέστη, ὅταν ἐξέδωκε τὸ «Συμπόσιον» τοῦ Πλάτωνος στὰ 1934. Ἐκτοσε, τρία δλόκληρα χρόνια, ἕως τὸν θάνατό του, οἱ ἀνοικτρίμονες ἀντίπαλοί του τὸν ἐπολέμησαν μὲ τὰ πύρ ἐμπαθῆ ὅπλα. Ἐκινήτουηθήσαν τότε ἀφελείς σύλλογοι λαθροβίων ζηλωτῶν καὶ ἀπλοῖα σωματοεῖα συντεχνιῶν, ὡς καὶ «κουλουροπῶλαι» ἀκόμα, γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν σθεναρὰ τὸ χεμαζόμενο ἀρχαῖο πνεῦμα! Τὴν πολεμικήν τὴν ἐρύμμιζαν μὲ ἄγοραῖο τρόπο διάφοροι ἀποτυχημένοι τυχοδιῶκτες τῶν γραμμάτων καὶ κάπηλοι τῶν ἰδεῶν. Καὶ κατάφεραν βέβαια νὰ καλύψει πρόωρα ἡ πλάκα τοῦ τάφου ἔνανι αὐτοδημιουργητῶν νέο, ἔνα φιλολογικὸ ἄστρο πρώτου μεγέθους. Ὅμως ὁ νέος αὐτὸς τῶν 36 χρόνων ἀσφαλῶς θὰ ὑπάρχει καὶ τώρα καὶ πάντοτε στὴ μνήμῃ τῶν μαθητῶν του, θὰ ἔχει τόση ὑπόστασις μὲ τὸ παράδειγμά του, καὶ θὰ ζῇ μὲ τὸ ἔργο πού ἄφησε. Γιατὶ καὶ αὐτὸς ὁ χρόνος εἶναι λιγώτερο ἀμείλικτος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΕΥΔΗΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ

Οἱ Ἐκπαιδευτικοὶ καὶ τὰ Μουσεία

Ἀξιότιμε κύριε Διευθυντά,

Θὰ σᾶς παρακαλοῦσα νὰ φιλοξενήσετε λίγα
λόγια πάνω στο δημοσίευμα τῆς κ. Ἀννας
Χατζηνικολάου «Ἡ ἀποστολή τῶν Μουσείων
στην Ἑκπαίδευση», πού εἶδαμε στο τεύχος τοῦ
Δεκεμβρίου 1954.

Με ζωηρό ενδιαφέρον διαβάσαμε για τις
έργασίες του Διεθνούς Φροντιστηρίου που
οργανώθηκε από την Ουνέσκο φέτο, για τα
θέματα που απασχόλησαν τους συνέδρους
και για τις λύσεις που προτάθηκαν.

“Ότι τὰ μουσεῖα παίζουν σήμερα ἓνα πολὺ σοβαρὸ ρόλο στὴν ἐκπαίδευση, τὸ παραδεχόμεστε ὅλοι σχεδὸν οἱ ἐκπαιδευτικοί. Μᾶς ἔχει γίνῃ συνείδηση, ὅτι ἡ ἐκπαίδευμας θὰ καρποφορήσῃ θετικά μόνο ἐν τῇ βοήθειᾳ τῆς ἐποπτείας. Κι’ ἀγωνιζόμεστε, φθάνοντας πολλὰς φορὲς στὸ σημεῖο νὰ ἐπαιτοῦμε, γιὰ νὰ ἀποκτήσωμε στὰ γυμνάσιά μας στοιχειώδη ἐποπτικὰ μέσα. Γι’ αὐτὸ καὶ θεωροῦμε τὸ μουσεῖο, ἀπαραίτητο συντελεστὴ γιὰ νὰ κάμωμε τὴ διδασκαλία μας ζωντανή καὶ ἐπαγωγική.

Κατά τη γνώμη μας είναι απαραίτητο να υποστηριχθεί σήμερα, ότι δεν υπάρχει «καλή βέλση» από μέρους των εκπαιδευτικών και ότι οι επισημειώσεις στα μουσεία γίνονται «έρσαστεχνικά» και σαν «πρωτόπατος». Η ιστορία μας παρουσιάζεται ολοζώντανη μέσα στα πλούσια εκθεμα-

τα, που υπάρχουν στα μουσεία τῆς Ἑλλάδος καὶ θὰ ἦταν τουλάχιστον ἀσέβεια, ἀν ὁδηγοῦσαμε οἱ ἐκπαιδευτικοὶ τοὺς μαθητὰς μας μόνο γιὰ περίπατο μέσα στοὺς ἱεροὺς αὐτοὺς χώρους.

Οἱ ἐπισκέψεις στὰ μουσεῖα σήμερα εἶναι οὐσιαστικὰ ὑποχρεωτικὲς γιὰ μᾶς τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς κι' ἂν πᾶμε πολὺ συχνὰ στοὺς ἀρχαιολογικοὺς μας χώρους, ἡ εὐθύνη δὲν βαρύνει ἐμᾶς τοὺς ἴδιους. Ἀκριβῶς γιατί ἔχομε συνείδηση τοῦ πόσο βαρὺ εἶναι τὸ ἔργο τοῦ ὁδηγοῦ τῶν μαθητῶν σὲ τέτοιες περιπτώσεις κι' αὐτὸ διδάσκουμε.

Είμαστε εκπαιδευτικοί, δὲν εἴμαστε ἀρχι-
λόγοι. Διατυπώνεται ἡ ἀξίωση, πῶς πρέπει
πρὶν ὁδηγήσωμε τὰ παιδιά, νὰ πηγαίνομε μόνοι-
μας στὸ μουσεῖο πρῶτα νὰ μελετοῦμε, νὰ
εἰδικευοῦμαστε δηλαδὴ πρῶτα ἡμεῖς καὶ κατόπιν
νὰ φέρνομε τὴν ὁμάδα. «Οἱ περισσότεροι πη-
γαίνουν στὸ μουσεῖο σὰν ἀπλοὶ συνοδοὶ τῶν
μαθητῶν ἐλπίζοντας νὰ βρουν ἐκεῖ κάποιον
νὰ τοὺς «ἐξηγήσῃ».

Παραδέχομαι πὼς ἔτσι γίνεται, ἀλλὰ θὰ
 ἔθελα νὰ ρωτήσω :

1) Γιατί να μη ελπίζουν πώς θα βρουν κάποιον να τους εξηγήσει, αφού υπάρχουν εκεί διορισμένοι αρχαιολόγοι, που θα μπορούσαν να θυμάσια να διαφωτίσουν τα παιδιά, χωρίς φόβο να πουν αναχρίβειες ή άοριστίες;

2) Γιατί αυτοί οι ειδικευμένοι επιστήμονες
να μη δεχθούν την επίπαιδα αυτή τη διχή μας
σαν μία ευκαιρία να ψάσουν να θεωρούν ως το
κατ' ἐξοχήν ἔργο τους τη συλλογή τῶν ἀντι-
κειμένων, ταξινομήσης, συντήρησης κ.τ.θ. ἀλλὰ
να μεταβληθῶν συγχρόνως καὶ σὲ ζωντανούς
συντελεστὲς προβάλλοντες τίς πολυτιμὲς γνώ-
σεις τους καὶ μεταδίδοντας τὴν πίστη τους
γὰρ τὴν ἀξία τῶν ἀντικειμένων στὰ παιδιά
ποὺ γὰρ πρώτη φορὰ τὰ ἀντικρίζουσι μὲ κάποιο
δισταγμὸ καὶ ἀμφιβολία ;

3) Γιατί να ζητούν από τους εκπαιδευτικούς—
που ο ρόλος τους είναι από πάντων στο σχολείο,
όπου απορροφημένοι από τις εθύνες τους χα-
πάζουν να προσφέρουν ό,τι μπορούν στο
παιδί—πρόσθετες εθύνες; Πιστεύουν αληθινά,
ότι οι εκπαιδευτικοί έχουν τον καιρό και δεν
τον διαθέτουν για να ειδικευθούν και στη
λεπτομερειακή γνώση των πλούσιων αρχαιο-
λογικών θησαυρών όλων των περιόδων της
ιστορίας μας;

α) Εν ὅσῳ ἀξιούμεν, οἱ καλὸι καὶ ἁγνοὶ
πταίουσιν, ἡμεῖς δὲ μόνοι εἰσθα ἀναμάρτητοι.
δύσκολον εἶναι ναυπάσωμεν ἀμαρτάνοντες.
γράφει κάποιον ἱστορικός Κ. Παπαρηγόπουλος.

Ἡ γνώμη μας εἴναι, ὅτι θὰ ἦταν νὰ μὴ τελειώσω διαρκῶς στὴν ἐπιχείρησή
τῶν ἄλλων, νὰ μὴν ψάχνουμε νὰ βροῦμε εὐθύνες
καὶ ὑπευθύνους, ἀλλὰ νὰ θέτουμε στὴν ὑπέρτατη
ὑπηρεσία τῆς μορφώσεως τῶν νέων μας ὅλες
τὲς δυνατότητες ποὺ διαθέτουμε, ὁ καθένας στὸν
κύκλο τῆς εἰδικότητός του καὶ τῶν γνώσεων
ποὺ ἔχει.

ΣΤ ΣΤΥΛΙΑΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΣΤ. ΣΤΥΛΙΑΝΟΠΟΥΛΟΥ

Οἱ Μέσες Ἑπαγγελματικές Σχολές

Ἀξίζει νὰ ἐξαρθῇ ἡ πρόσφατη ἔδρυση Ναυτικού Γυμνασίου στὶς Οἰνοῦσες τῆς Χίου ἀπὸ τοῦ Ἑμπορικῆς Ναυτιλίας. Καὶ τοῦτο ὄχι μόνον γιὰτὶ προστίθεται ἓνα ἀκόμη χρήσιμὸ ἐπαγγελματικὸ σχολεῖο μέσης ἐκπαίδευσέως παιδείας στὰ λιγοστά ποὺ διαθέθεται ὁ τόπος μας, ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ ὁ Νόμος ὁ σχετικὸς μὲ τὴν ἔδρυσιν τοῦ Γυμνασίου αὐτοῦ ὀρίζει νὰ διδάσκωνται στὶς τρεῖς κατώτερες τάξεις ἀκριβῶς τὰ ἴδια μαθήματα ποὺ διδάσκονται καὶ στὶς τρεῖς κατώτερες τάξεις τῶν Γυμνασίων. Μόνον στὶς τρεῖς ἀνώτερες θὰ διδάσκωνται μαθήματα σχετικὰ μὲ τὸ ναυτικὸ ἐπάγγελμα. Καὶ τὸ μέτρο αὐτὸ, ἂν καὶ δὲν εἶναι δυστυχῶς ἀποτέλεσμα κάποιας μελέτης τοῦ ὅλου ζητήματος τῶν ἐπαγγελματικῶν σχολῶν, εἶναι ἐν τούτοις ἓνα βασικὸ, κατὰ τὴ γνώμη μας, μέτρο, ποὺ ἂν ἐφαρμοζόταν γενικώτερα, θὰ μπορούσε νὰ συντελέσῃ ὅσο ἴσως τίποτε ἄλλο στὴν αὐξήσιν τῶν μέσων ἐπαγγελματικῶν σχολῶν τοῦ τόπου μας καὶ στὴ μείωσιν τῶν Γυμνασίων.

Ἀπὸ τὸ 1947 ἔχουμε ὑποστηρίξει στὸ βιβλίο μας «Ὁργάνωση παιδείας καὶ λειτουργία σχολῶν» (σελ. 13—30) ὅτι πρέπει νὰ εἶναι καὶ οἱ ἐνὶ τρεῖς πρῶτες τάξεις (τὸ κατώτερο τμήμα) ὅλων τῶν σχολείων τῆς μέσης παιδείας (κλασσικῶν γυμνασίων, πρακτικῶν λυκείων καὶ ἐπαγγελματικῶν σχολῶν) καὶ μόνον οἱ τρεῖς ἀνώτερες (τὸ ἀνώτερο τμήμα) νὰ εἶναι καθαρῶς κλασσικῆς ἢ πρακτικῆς κατευθύνσεως ἢ καθαρῶς ἐπαγγελματικὸ (γεωργικὸ, βιοτεχνικὸ, ἐμπορικὸ, ναυτικὸ κ.τ.λ.). Ὑποστήριξαμε ἀκόμη στὸ βιβλίο μας ὅτι ὑπὸ τὴν ἴδιαν προϋποθέσει ἀρκοῦν τρία χρόνια γιὰ νὰ προετοιμαζέται ὁ ἐφηβος, γιὰ νὰ παρακολουθήσῃ θεωρητικὰς ἢ θετικὰς σπουδὰς, ἢ νὰ παίρῃ τὰ ἐπαγγελματικὰ στοιχεῖα ποὺ τοῦ χρειάζονται γιὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς. Κι' ἀκόμη ὅτι τὸ ἀνώτερο τμήμα κάθε μέσου σχολείου (κλασσικοῦ, πρακτικοῦ, ἐπαγγελματικοῦ) πρέπει νὰ προϋποθέτῃ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἱκανότητάς του ὁ ἀποκτήσῃ τὸ παιδί στὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο καὶ στὸ κατώτερο τμήμα τῶν σχολείων τῆς μέσης παιδείας, ποὺ θὰ εἶναι σὲ ὅλα καὶ οἱ ὅ. Εἶναι εὐτόγχημα ὅτι στὸ Ναυτικὸ Γυμνάσιον τοῦ Οἰκουμένου ἐφαρμόζεσθαι ἡ καλὴ αὕτὴ ἰδέα.

Σήμερα ένας απόφοιτος του Δημοτικού Σχολείου, αν δεν ριχτεί στη βιοπάλη και θέλη να συνεχίσει τις σπουδές του, θα ζητήσει να εγγραφεί στο Γυμνάσιο. Και τούτο όχι παντοτε για λόγους επαγγελματικούς ή από έφεση για μάθηση, αλλά γιατί το Γυμνάσιο είναι τόπος το μόνο σχολείο μέσης παιδείας στην περιφέρειά του. Και μάλιστα το σχολείο που του ανοίγει όλες τις πόρτες και του επιτρέπει να συνεχίσει τις σπουδές του σε οποιοδήποτε κλάδο των θεωρητικών ή θετικών επιστημών, ή ακόμη και στις επαγγελματικές σχολές. Κι' αυτός είναι ο λόγος που ο νέος αποφοίτης να εγγραφεί σε μίαν άλλη μέση σχολή επαγγελματική, που πιθανώς να λειτουργεί στην περιφέρειά της κατοικίας του. Φοβάται μήπως άργό

της ζωής του ολόκληρης—όλα αυτά είναι ακτί-
νες μιάς και της ίδιας φωτοπληγής. Είναι εξω-
τερικεύσεις ενός αισθηματικού ζωής ανθρωποκεν-
τρικού, που δεν μπορεί να παραχθεί από τίποτ'
άλλο ούτε να εξηγηθεί, και που διαποτίζει κάθε
δημιουργία του ελληνικού πνεύματος. Έτσι
έγινε ο Έλλην εκείνος που ανάμεσα στους λαούς
πλάθει ανθρώπους, ανθρωποπλάστης.

Η αξία της συγγραφής αυτής του Werner
Jaeger έχει πάγκοινα αναγνωρισθεί. Το έργο
μόλις πρωτοδημοσιεύθηκε ο πρώτος τόμος του
(1933), είχε διεθνή απήχηση. Είναι ήδη μετα-
φρασμένο σε πολλές γλώσσες: αγγλικά, ιταλικά
κτλ. Και το βλέπει κανείς μνημονεύμενο στις
βιβλιογραφικές σημειώσεις κάθε σοβαρής
φιλολογικής μελέτης σε όλες τις μεγάλες γλώσ-
σες του κόσμου. Η κριτική το δέχτηκε με
θαυμασμό σχεδόν ανεπιφύλακτο. Η επιτυχία
του οφείλεται κατά κύριο λόγο στο γεγονός,
ότι τον συγγραφέα τον διακρίνει όχι μόνο η
βαθεία γνώση των θεμάτων που εξετάζει, αλλά
και η πίστη (πίστη ειλικρινής, φλογερή και
άνεδοτη) στον ανθρωπισμό ως ζωντανό και
αθάνατο μορφωτικό ιδανικό, προορισμένο να
δώσει ακόμη και στην ταλαντευόμενη ανάμεσα
στις αντιφάσεις της εποχής μας θεμέλια στερεά
και σωτήρια. Το έργο του τούτο δεν είναι απλώς
θεωρητική έρευνα που γίνεται με την αποκλει-
στική επιδίωξη να διακριβωθούν όρισμένες
φιλολογικές λεπτομέρειες, αλλά κήρυγμα και
όμολογία πίστεως στις αιώνιες αξίες του
άνθρωπου που εξαγγέλθηκε με τις
πνευματικές δημιουργίες του κλασικού Έλλη-
νισμού.

Είναι άτυχμα ότι δεν έχουμε ακόμη τη νεοελ-
ληνική μετάφραση αυτού του πολύτιμου βιβλίου.

Περιορίζουμε λοιπόν στην εύχη: να εγκύ-
ψουν στη σπουδή του όσοι από τους φιλόλογους,
και γενικά τους εκπαιδευτικούς μας, μπορούν
να το διαβάσουν στη γλώσσα του. Όταν τελειώ-
σουν τη μελέτη του, δεν θα έχουν μόνο φωτισθεί
ως προς την ουσία του αρχαίου Έλληνικού πνεύ-
ματος, αλλά θα έχουν ταυτόχρονα γεμίσει
από πίστη προς τον άνθρωπο και από υπεργά-
νια για την εκπαιδευτική αποστολή τους.

Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Άγγελου Σικελιανού «Άσκληπιός» (τρα-
γωδία). Έκδοση του Γαλλικού Ινστιτούτου
Αθηνών, Αθήναι 1955, σελ. 66.

Γερασίμου Δ. Καψάλη (τέως Προέδρου του
Εκπαιδευτικού Συμβουλίου) «Οι δύο κορυφαίοι
ύμνοι της Αθηναϊκής Δημοκρατίας: Η πομπή
των Παναθηναίων στον Παρθενώνα—ο επιτά-
φος του Περικλή στο Θουκυδίδη», Αθήναι
1953, σελ. 200.

Αμίλκα Σ. Αλιβιζάτου, καθηγ. του Πανε-
πιστημίου Αθηνών «Παιδεία και Εκκλησία ή
ελπίς του Έθνους» (λόγος: άνάτ. από την
Επιστημ. Επετηρίδα της Θεολογικής Σχολής
του Πανεπιστ. Αθηνών), Αθήναι 1954,
σελ. 25.

Έμμ. Κριαρά, καθηγ. του Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης «Βιολογικοί και πνευματικοί
δεσμοί του Ψυχάρη με την Ήπειρο» (άνάτ.),
Αθήναι 1954, σελ. 24.

Έμμ. Κριαρά «Ο Ψυχάρης και το Ταξίδι
του» (άνάτ.), Αθήναι 1954.

Έμμ. Κριαρά «Γαβριήλ Καλλονάς, μετα-
φραστής έργων του Locke και του Gracian»
(άνάτ.), Θεσσαλονίκη 1954.

Κ. Θ. Δημαρά «Ιστορία της Νεοελληνικής
Λογοτεχνίας» (νέα έκδοση), Αθήναι 1955
(έκδοτικός οίκος Ίκαρος), σελ. 474.

Μανώλη Καλομοίρη «Τραγούδια για σχο-
λές, στρατιωτικές, εργατικές χορωδίες», Αθήναι
1954, σελ. 105.

Ειρήνης Παϊδούση (Εκπαιδ. Συμβούλου)
με τη συνεργασία Έλένης Θεοχάρη-Περάκη
«Το κουκλοθέατρο και η ψυχαγωγία του παι-
διού», Αθήναι 1955, σελ. 113.

Θεοδ. Χαράλαμπίδη, υποδιευθ. Μαρσλείου
Παιδαγωγ. Ακαδημίας «Τα επιτακτικότερα
εκπαιδευτικά μας προβλήματα», Αθήναι 1954,
σελ. 127.

Χρήστου Πετρώνδα «Νέες Τάξεις», Αλε-
ξάνδρεια 1954, σελ. 102.

Μαρίας Γουδέλη «Ζωγραφίες και Τραγού-
δια», Αθήναι 1955.

Αλέκου Παπαγεωργίου—Ειρήνης Βασιλειά-
δου, καθηγητών «Ο Έθνικός Ύμνος» (κεί-
μενο—αισθητική ανάλυση), Αθήναι (Βιβλιοπ.
Αθ. Θ. Πούντζα), σελ. 86.

Αλέκου Παπαγεωργίου, φιλόλογου «Πλά-
τωνα Συμπόσιον» (Λογοτεχνική μετάφραση,
εισαγωγή, σημειώσεις), Αθήναι 1955, σελ.
141.

Άνδρ. Ήλ. Μιχαλοπούλου, γραφολόγου «Το
έργον της ἀρετῆς» (Πάτριαι Αθήναι), σελ. 54.

«ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

Η "ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ,"

Θα δημοσιεύσει στα τεύχη της του έτους 1955 τις μελέτες:

Α. Π. ΔΕΛΜΟΥΖΟΥ

1. «Τὰ Νέα Ἀναγνωστικά»

ΜΥΡΣΙΝΗΣ ΚΛΕΑΝΘΟΥΣ—ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

2. «Ἡ λειτουργία τοῦ λόγου καὶ τὸ σχολεῖο»

ΑΙΚ. ΣΤΡΙΦΤΟΥ—ΚΡΙΑΡΑ

3. «Διεθνῇ Συνέδρια γιὰ τὴν προσχολικὴ ἡλικία»

LOUIS MEYLAN

4. «Τὸ πρωτεῖο τῆς ἀγωγῆς»

Μ. Κ. ΚΩΒΑΙΟΥ

5. «Ἡ μαθηματικὴ ἀπόδειξη. Προτάσεις τῆς Γεωμετρίας»

Φ. ΛΟΓΟΘΕΤΗ

6. «Πηνελόπη Δέλτα»

Κ. ΛΑΖΑΡΙΔΗ

7. «Πῶς νὰ μάθουμε γράμματα σ' αὐτοὺς ποὺ δὲν ξέρουν»

κ. τ. λ. κ. τ. λ.

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

μοναδικό στήν Ελλάδα επιστημονικό
παιδαγωγικό περιοδικό, που αντιπροσωπεύει
τὴν προοδευτικὴ ἐκπαιδευτικὴ κίνηση
στὴ χώρα μας, μπαίνει ἀπὸ τὸ 1955
στὸ 9^ο ἔτος τῆς ζωῆς της.

Ἡ Συνδρομὴ γιὰ τὸ ἔτος 1955
(τεύχη 10, 8 ἀπλὰ καὶ 2 διπλὰ)
ὁρίσθηκε γιὰ νομικὰ καὶ φυσικὰ πρόσωπα
σὲ δραχμὲς (νέες) 75.
Ἐξωτερικοῦ δραχ. 90 (δολλάρια 3).

Η ΠΑΙΔΕΙΑ καὶ ΖΩΗ

γράφεται καὶ τυπώνεται μὲ προσωπικὲς δυ-
σίες τοῦ ἐπιτελείου τῶν Συνεργατῶν της.
Γι' αὐτὸ ἔχει τὸ δάρρος νὰ ἀπευθυνθεῖ πρὸς
τοὺς Ἀναγνῶστες της καὶ νὰ τοὺς παρα-
καλέσει νὰ συστήσουν τὸ περιοδικὸ στοὺς
φίλους των καὶ νὰ βοηθήσουν στήν πλατύ-
τερη κυκλοφορία του.